

Hrvatski pravopisni rječnik Ivana Esiha

Juren, Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:260845>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-25**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Dvopredmetni diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti i Mađarskoga
jezika i književnosti

Marija Juren

Hrvatski pravopisni rječnik Ivana Esiha

Diplomski rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Jadranka Mlikota

Sumentorica: dr. sc. Maja Glušac

Osijek, 2016.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet u Osijeku

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Dvopredmetni diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti i Mađarskoga
jezika i književnosti

Marija Juren

Hrvatski pravopisni rječnik Ivana Esiha

Diplomski rad

Područje humanističkih znanosti, polje filologija, grana kroatistika

Osijek, 2016.

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	1
2. SOCIOPOLITIČKE PRILIKE U RAZDOBLJU OD KRALJEVSTVA/KRALJEVINE SRBA, HRVATA I SLOVENACA DO BANOVINI HRVATSKE (1918. – 1941.)..	2
3. POKRET ZA HRVATSKI KNJIŽEVNI JEZIK (1938.).....	8
4. ŽIVOT I RAD IVANA ESIHA.....	15
5. HRVATSKI PRAVOPISNI RJEČNIK IVANA ESIHA.....	17
5.1. Usporedba Esihova <i>Pravopisnog rječnika</i> i <i>Maretićeva Savjetnika</i>	20
5.1.1. Iste normativne preporuke u Esihovu i Maretićevu savjetodavnom djelu	21
5.1.1.1. <i>Očaj</i>	21
5.1.1.2. <i>Obmana</i>	22
5.1.1.3. <i>Pohota</i>	22
5.1.1.4. <i>Živopis</i>	23
5.1.1.5. <i>Čalabrcnuti, čalabrknuti</i>	24
5.1.1.6. <i>Trezven</i>	24
5.1.1.7. <i>Čarobnjak</i>	25
5.1.1.8. <i>Glasovir</i>	25
5.1.2. Esihova normativna razilaženja s Maretićem	26
5.1.2.1. <i>Hodočasnik, hodočastiti</i>	27
5.1.2.2. <i>Žaobina</i>	27
5.1.2.3. <i>Poljodjelac, poljodjelstvo</i>	28
5.1.2.4. <i>Juli</i>	29
5.1.2.5. <i>Vazduh</i>	29
5.1.2.6. <i>Bjelanjak</i>	30
5.1.3. Pozitivni primjeri Maretićeva leksičkoga normiranja koje Esih nije prihvatio	30
5.1.3.1. <i>Članica</i>	31
5.1.3.2. <i>Doznačiti</i>	32
5.1.4. Odnos prema čakavizmima i kajkavizmima u Maretićevu i Esihovu savjetodavnom priručniku	32
5.1.4.1. <i>Lih</i>	33
5.1.4.2. <i>Ladanje</i>	33

5.1.4.3. <i>Bedast</i>	34
5.1.4.4. <i>Pošast</i>	35
5.1.4.5. <i>Sanja</i>	35
5.1.4.6. <i>Črčkati</i>	36
5.1.4.7. <i>Žohar</i>	36
5.1.4.8. <i>Capa</i>	37
5.1.4.9. <i>Tjedan</i>	37
5.1.4.10. <i>Posvema, posvemašnji</i>	38
5.1.4.11. <i>Zaključno o kajkavizmima i čakavizmima u Esihovu i Maretićevu savjetodavnom djelu</i>	39
5.2. Nazivi riba u Esihovu <i>Pravopisnom rječniku</i>	39
5.2.1. <i>Ribe</i>	41
5.2.2. <i>Glavonošci</i>	41
5.2.3. <i>Školjkari</i>	42
5.2.4. <i>Raci</i>	42
5.3. Rodbinska imena u Esihovu <i>Pravopisnom rječniku</i>	43
5.3.1. <i>Šurak</i>	43
5.3.2. <i>Bratić</i>	44
5.3.3. <i>Prababa</i>	44
6. ZAKLJUČAK.....	46
7. LITERATURA I GRAĐA.....	48

SAŽETAK

U radu se pregledno donosi Esihov *Hrvatski pravopisni rječnik*. Građu za istraživanje čini spomenuti Esihov priručnik, koji se uspoređuje s normativnim rješenjima Maretićeva *Hrvatskoga ili srpskoga jezičnoga savjetnika za sve one koji žele dobro govoriti i pisati književnim našim jezikom* (1924.) s obzirom na to da je Maretićev savjetnik naveden kao izvor u Esihovu priručniku. Nastoji se dati odgovor na pitanje u kojoj je mjeri Esih priručnikom pridonio restandardizaciji hrvatskoga jezika u vrijeme Banovine Hrvatske. Usporedbom pak Esihovih i Maretićevih normativnih preporuka sa suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika nastoji se potvrditi (ne)istovjetnost normativnih preporuka savjetnika prve polovice 20. stoljeća i suvremenih leksikografskih priručnika.

KLJUČNE RIJEČI: Ivan Esih, *Hrvatski pravopisni rječnik*, Banovina Hrvatska, Maretićev *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik*

1. UVOD

U radu se pregledno donosi Esihov *Hrvatski pravopisni rječnik*¹ (1939.) koji autor objavljuje u vrijeme Banovine Hrvatske.

Rad je podijeljen u sedam poglavlja. Nakon uvoda predstaviti će se razdoblje Banovine Hrvatske, odnosno sociopolitičke prilike od početka Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca pa do Banovine Hrvatske kako bi se dobio uvid u položaj hrvatskoga jezika u državotvornim zajednicama prve polovice 20. stoljeća.

S obzirom na to da je pitanje čistoće hrvatskoga jezika i njegove restandardizacije u vrijeme Banovine Hrvatske usko vezano uz djelovanje Pokreta za hrvatski književni jezik,² to će se u radu i prikazati kao i načela samoga Pokreta. Također će biti riječi o sudbini zacrtanih ciljeva u Pokretu.

Nakon biobibliografskih činjenica o životu i radu Ivana Esiha predstaviti će se njegov *Pravopisni rječnik* te korelacija s Maretićevim *Savjetnikom* koji je objelodanjen 1924. godine i podnaslovljen *Dopuna Broz-Ivekovićevu „Rječniku hrvatskoga jezika“*. Među izvorima kojima se Esih služio pri pisanju svoga *Pravopisnog rječnika* naveden je i Maretićev *Savjetnik* zbog čega je i moguće usporediti u kojoj se mjeri Esih oslanjao na normativne preporuke dane u Maretićevu *Savjetniku*, odnosno u čemu se odmicao od Maretića.

Usporedit će se dva savjetodavna djela na razini riječi za koje oba jezikoslovca daju iste normativne preporuke, ali i one riječi kod kojih dolazi do razilaženja u stajalištima. Iduće potpoglavlje bit će posvećeno Maretićevim „dobrim“ zamjenama koje Esih nije prihvatio. Maretićeve „dobre“ zamjene određene su prema stručnoj literaturi.³ S obzirom na to da je Maretić bio izraziti štokavski purist, napraviti će se analiza odnosa prema čakavizmima i kajkavizmima u Maretića i Esiha. Na kraju istraživanja nalaze se nazivi riba te rodbinska imena u Esihovu *Pravopisnom rječniku*. Taj dio upravo čini razliku spram Maretićeva *Savjetnika* koji nema posebna poglavlja u kojima su sadržani nazivi riba te rodbinska imena. Svi izdvojeni primjeri uspoređeni su sa suvremenom rječničkom literaturom⁴ kako bi se moglo zaključiti jesu li navedeni leksemi dio suvremene leksičke norme.

¹ Dalje u nastavku rada naslov kratim u *Pravopisni rječnik*. Uz primjere ću iz Esihova *Pravopisna rječnika* u zagradi navoditi samo broj stranice s koje se primjer preuzima.

² Dalje u nastavku naziv kratim u Pokret.

³ Misli se prije svega na radove sljedećih autora: Rišner, Vlasta, *Hrvatsko jezično savjetništvo u 20. stoljeću*, Zagreb, 2005., Samardžija, Marko, *Hrvatski pravopis od ujedinjenja do kraja Banovine Hrvatske*, Zagreb, 2012.

⁴ U radu se služim sljedećim jednojezičnim rječnicima hrvatskoga jezika: Anić, Vladimir, *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb, 2006., *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Novi Liber, Jutarnji list, 2002., 2004., Šonje, Jure, *Rječnik hrvatskoga jezika* Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža, Školska knjiga, Zagreb, 2000., *Školski rječnik hrvatskoga jezika*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Školska knjiga, Zagreb, 2012.

2. SOCIOPOLITIČKE PRILIKE U RAZDOBLJU OD KRALJEVSTVA/ KRALJEVINE SRBA, HRVATA I SLOVENACA DO BANOVINI HRVATSKE (1918. – 1941.)

Stjepan Radić rekao je davne 1918. godine: „Gospodo! Još nije prekasno! *Ne srljajte kao guske u maglu!* Ne zaključujte jedinstvene vlade s kraljevinom Srbijom već zato, jer eto, u ime Kraljevine Srbije nema tu nikoga, ništa, osim taj jedan brzojav, a i taj predstavlja nešto drugo nego vi“ (navedeno prema Samardžija, 2012: 10). Izjava je to kojoj pripada posebno mjesto u povijesti s obzirom na to da je vodila odluci o sudbini hrvatskoga naroda sljedećih dvadesetak godina. Naime, radilo se o osnutku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.⁵

Proglašenje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca dogodilo se u vrijeme kada je došlo do nekih novih nastojanja koja je ili izravno potaknula nova vlast svojim odlukama ili su „izrasla“ iz onodobnoga društvenog ozračja. Radi se o zagovaranju mladih hrvatskih književnika kako bi se započelo pisanje književnih djela ekavicom, zatim težnja ćirilizaciji, promjeni mjesnih imena, „nenarodnih“ toponima te promjeni stranih prezimena u politički poželjna „narodna“ prezimena (Samardžija, 2012: 17).

Na području jezika u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca hrvatski su vukovci afirmirali pristup koji je izrastao iz adorativna odnosa prema folklornoj novoštokavštini. Riječ je o unifikacijskom pristupu u kodifikaciji jezika. Unifikacija jezika podrazumijeva ustanovljivanje jedinstvenog uzornog jezika kao književnog, službenog, kulturnog i sl. sredstva sporazumijevanja. Godine 1918. u izravni dodir došla su dva kodifikacijska pristupa. Radi se o „zagrebačkom“ i „beogradskom“, njihovi protagonisti zaklinjali su se u odanost Karadžiću (Samardžija, 2012: 21).

Ono što je osobito karakteriziralo vrijeme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca jest naivno mišljenje Hrvata kako će se jezično-pravopisna pitanja moći rješavati samostalno.

Za istraživanje služila sam se i obradbom leksema na *Hrvatskom jezičnom portalu*. Uz primjere će se iz navedenih rječnika u zgradi navoditi samo broj stranice s koje je primjer preuzet.

⁵ Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca naziv je za monarhiju koja je obuhvaćala područja Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne Gore i Makedonije. Kraljevina je nastala 1. prosinca 1918., a prestala je postojati uspostavom Demokratske Federativne Jugoslavije. Nastanak Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca govori o događajima tijekom jeseni 1918. godine koji su doveli do stvaranja Jugoslavije (https://hr.wikipedia.org/wiki/Kraljevina_Jugoslavija, posjećeno 12. 9. 2016.).

Nakon ujedinjena godine 1919. Vatroslav Rožić objavljuje članak u kojemu poziva na obranu hrvatskoga jezika. Vatroslav Rožić ustrajan je borac protiv „barbarizama“, a ono što je novost jest da su se tada, osim „starih barbarizama“ na popisu našli i *srbizmi*. To su, recimo, riječi *krivičan*, *uredba*, *nabavka*, *overa*... (Samardžija, 2012: 27).

Na Rožića se nadovezao Nikola Andrić; 1923. godine pokušao je napraviti prvu opsežniju inventuru *srbizama* koji su nametnuti hrvatskomu jeziku. Iako Nikola Andrić izjednačava hrvatski i srpski jezik, on odbacuje „beogradski“ stil kao uzor te mnoge nepotrebne i nepravilne „beogradizme“ (Samardžija, 2012: 29). Ne čudi činjenica da su Andrić i Rožić nastojali iz jezika izbaciti *barbarizme* te *srbizme*, obojica su bili izraziti puristi na hrvatskoj strani.

Hrvatsko nezadovoljstvo vlastitim položajem u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca poznato je pod nazivom *hrvatsko pitanje*. Pavle Radić, zastupnik HSS-a, prigovorio je što se skupštinski zapisnici vode samo na srpskom jeziku. Radićev prijedlog skupština, naravno, nije prihvatila (Samardžija, 2012: 33).

Članak *Književni i narodni jezik* Blaža Jurišića bio je uvertira u ono što će se događati s hrvatskim jezikom od sredine tridesetih godina. On govori o razlikama književnoga i narodnoga jezika, a osvrćući se na razliku narodnoga i književnoga jezika, u svome članku mnoštvo toga kritizira. U prvome je redu to stalna promjena pravopisa. Druga kritika ide na račun filologa koji govore kako je narodni jezik uveo Vuk Karadžić u 19. stoljeću, međutim, još u 15. stoljeću Šiško Menčetić ili, pak, Marko Marulić pišu narodnim jezikom. Jurišić napominje kako su Slovenci na polju jezika bili mnogo pametniji te imaju u to vrijeme jedan od najboljih pravopisa, dok su naši jezični stručnjaci težili apsurd. Tako on smatra kako je pisanje književnih djela narodnim jezikom samo pretjerivanje koje se ne može potpuno ostvariti.

Unifikacijski pristup u kodifikaciji hrvatskoga jezika dugo je bio politički poželjan i dominantan. Franjo Fancev, kao predstavnik unifikacijskog pristupa, u jednome od svojih članaka govori kako su hrvatski i srpski jezik toliko slični da nitko ni ne pomišlja na to da hrvatski odmakne od srpskoga (Samardžija, 2012: 38). Međutim, kasnije je utvrdio kako jezično pitanje kod Hrvata nije tako jednostavno.

S obzirom na sve kušnje na kojima se nalazio hrvatski jezik te na sve jači utjecaj srpskoga jezika, počela se osjećati potreba za savjetodavnim djelom. Najznačajnije savjetodavno djelo toga razdoblja Maretićev je *Savjetnik* o kojemu će biti riječi u nastavku rada.

Maretić smatra kako je od osnutka nove države u jeziku zavladała kriza što potvrđuje sljedećim:

„Da se naš književni hrvatski ili srpski jezik već nekoliko godina, koje su počele prije svjetskoga rata, nalazi u teškoj krizi, to je dobro poznato svima onima, koji mare za jezičnu čistoću i pravilnost, koji ne misle, da naš jezik mimo ostale kulturne jezike nema svoje ćudi i naravi, svojih pravila i da je sve dobro, kakogod tko piše, kome su jezična pravila deveta briga“ (Maretić, 1924: 13).

Od osnivanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca utjecaj je srpskoga jezika postajao sve jači. Kada je Stjepan Radić na Središnjem odboru Narodnoga vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba upozorio prisutne da ne brzaju s ujedinjenjem, prvenstveno je mislio na činjenicu da se ne događa svaki dan da srpska delegacija dobije nešto što joj ne pripada, a da zauzvrat ne mora dati ništa. Radi se o jeziku, upravo to se i dogodilo. Između dvaju svjetskih ratova, tijekom dvaju desetljeća, Hrvati žive u nadi da će jednom opet moći sami odlučivati o bitnim pitanjima svoga književnoga jezika.

Godine 1921. donesen je Vidovdanski ustav na kojemu je službenim jezikom u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca proglašen „srpsko-hrvatsko-slovenački jezik“. Međutim, 1929. godine Vidovdanski je ustav suspendiran, a nakon smrti Stjepana Radića stanje se u državi još više pogoršalo. Tomu je uvelike pridonio časopis *Naš jezik* koji se počeo izdavati 1932. godine. Aleksandar Belić bio je urednik časopisa. Bio je najutjecajnija osoba ukupne znanosti o jeziku u tadanjoj državi. Cilj je toga časopisa bio probuditi zanimanje kod šire javnosti za jezična pitanja, odnosno „triječiti“ iz jezika sve „barbarizme“. Pojava toga časopisa na hrvatskoj strani nije mogla proći nezapaženo. Prvo je Jozo Dujmušić, a kasnije i Blaž Jurišić, iznio negativno razmišljanje o *Našem jeziku*.⁶ Obojica časopisu zamjeraju činjenicu da želi na cijeli narod proširiti *beogradski žargon*, odnosno srpski jezik podići na razinu državnog jezika uklanjanjem svega što je ometalo dostizanje toga politički poželjna cilja (Samardžija, 2012: 138). O opasnosti koja je prijetila hrvatskom jeziku pokretanjem časopisa *Naš jezik* Nataša Bašić piše:

„Pokretanje beogradskog časopisa *Naš jezik* 1932. godine s unitarnim jezičnopolitičkim programom u kojem stoji kako 'u savremenom književnom jeziku našem u različnim delovima našeg naroda ima sjajnih elemenata, iz kojih se *mora razviti sjajni književni jezik celokupne naše narodne zajednice*' te objava Belićeve glavnouredničke uvodne rasprave *Srpskohrvatski književni jezik*, u kojem se taj novi

⁶ Radi se o sljedećim radovima: Jozo Dujmušić: „O jeziku 'Našega jezika'“, Blaž Jurišić: „Naš jezik“.

jezik definira kao 'uzdizanje na stepen književnog jezika – narodnog jezika nekih naših krajeva u onoj obradi koju je taj jezik dobio kod Vuka Karadžića i dobrih pisaca naših' otvorilo je hrvatskim jezikoslovcima ozbiljno pitanje opstojnosti hrvatskoga jezika jer se njegova višestoljetna povijest brisala i nametala druga, a posebni hrvatski književni amalgam proglašavao nevrijednim u usporedbi s organskim idiomom 'nekih naših krajeva'. Iako je Belić pisao kako književnici 'imaju prava da pozajmljuju reči iz svih narodnih govora, ali moraju tim rečima davati obeležje književnog jezika i po glasovima, i po oblicima, i po sintaksičkoj vrednosti' te da se riječi mogu pozajmljivati 'ne samo iz štokavskog nego i iz čakavskog i kajkavskog dijalekta, ali moraju dobiti odeću književnog jezika', bilo je posve jasno da progonom frazema *ispričati se* i kajkavizma *ladanje* u tom istom članku otpočinje iz *Našega jezika* otvorena bitka protiv hrvatskoga jezika, koja će se voditi svim sredstvima" (Bašić-Kosić, 2006: 430).

Blaž Jurišić otvoreno je reagirao protiv časopisa rekavši kako je jedini zadatak časopisa proširiti „beogradski“ žargon na cijeli narod. Jurišić uz to navodi i činjenicu kako se čak i Tomo Maretić odrekao takvog širenja žargona, iako je upravo on bio veliki pristalica jezičnog jedinstva (Bašić-Kosić, 2006: 429). Iz prvoga sveska *Našega jezika* Jurišić navodi nekoliko leksema beogradskog stila:

„Pobrojivši pritom iz prvoga sveska *Našega jezika* dvadesetak leksičkih i gramatičkih nezgrapnosti, karakterističnih upravo za taj beogradski stil, koji osim mnogobrojnih tuđica (*administracija, sekretar, univerzitet*), za koje u hrvatskom već desetljećima postoje dobre zamjene, odlikuju riječi i oblici *jemstvo, opštenje, podstaknuti, predusretljivost, proizvoljno, saopštavati, naduvenost, jezički*, Jurišić je u bitnim točkama naznačio pitanja koja će ostati trajnim izvorštima hrvatsko-srpskih jezičnih prijedora idućih desetljeća“ (Bašić-Kosić, 2006: 430).

Svijest o očuvanja vlastitog jezika još 1934. godine postala je sve izraženija i aktualnija. „U Sveučilišnom društvu Matija Gubec, pomišljalo se na organiziranje skrbi za hrvatski jezik i pravopis, tj. *kako bi se hrvatski jezik kao najvažniji faktor hrvatske narodne kulture očuvao u svojem razvitku od različitih loših utjecaja*“ (Samardžija, 2012: 368). S obzirom na tu činjenicu 16. svibnja 1936. godine u Zagrebu skupina je hrvatskih filologa osnovala Društvo „Hrvatski jezik“, a isto to Društvo pokrenulo je i časopis *Hrvatski jezik* čiji je glavni urednik bio Stjepan Ivšić (Samardžija, 2012: 233).

Izdavanje časopisa bilo je kratkog vijeka. Tomu su mnogi potencijalni razlozi. Jedan bi mogao biti manjak financija, složena sociopolitička situacija u to vrijeme ili se, možda, Stjepan Ivšić premalo zalagao i ulagao u vlastiti rad.

Rješavanje *hrvatskog pitanja* nastavilo se i 1935. godine kada je novim predsjednikom vlade postao Milan Stojadinović koji izjavljuje:

„Sprovodeći svoju politiku potpune ravnopravnosti svih građana ove zemlje, držeći se načela jednakosti svih plemena i vjera te visoko poštujući svačije interese – vjerujem, da ćemo u našoj zemlji stvoriti takvu atmosferu međusobnog povjerenja, u kojoj će se ipak lakše moći riješiti hrvatsko pitanje, koje danas izgleda tako teško“ (navedeno prema Samardžija, 2012: 278).

Hrvatsko pitanje za vrijeme Stojadinovićeve vlade nije riješeno, vlada odstupa, a novu je vladu sastavio 5. veljače 1939. godine Dragiša Cvetković. Glavni je zadatak njegove vlade bilo postizanje sporazuma s Hrvatskom seljačkom strankom. Sporazum između predsjednika Kraljevske vlade Dragiše Cvetkovića i predsjednika Hrvatske seljačke stranke Vlatka Mačeka objavljen je 26. kolovoza 1939. godine. Potpisivanjem toga sporazuma nastaje Banovina Hrvatska koja je trajala do 10. travnja 1941. ili do proglašenja Nezavisne Države Hrvatske. Banovina Hrvatska rezultat je pokušaja rješavanja *hrvatskog pitanja* i stvaranja mogućnosti za opstanak jugoslavenske države u okolnostima zaoštrenih europskih političkih prilika uoči II. svjetskog rata (Samardžija, 2012: 420).

Osnivanjem Banovine Hrvatske došlo je do znatnih promjena u području kulture i prosvjete, kao i do promjene izrazito nepovoljnog društvenog položaja hrvatskoga jezika:

„Odnosi se to u prvome redu na opsežnu „alternativnu“ filološku djelatnost Joze Dujmušića, koja se grana u nekoliko tematskih krugova: najopsežniji i već detaljno prikazan puristički, primjetno manji, ali važan polemički i koncepcijski. Tomu trećem krugu pripada niz Dujmušićevih, uglavnom novinskih članaka u kojima nastoji, koliko je to tada bilo moguće, prikazati bit Karadžićeve i Daničićeve ne samo (književno)jezične koncepcije i razložno pobiti njezinu vrijednost kao nedostižna (normativnog) uzora, kako su o njoj sudili hrvatski vukovci poput Maretića i Ivekovića. Od druge polovice tridesetih Dujmušić, u početku oprezno, pa sve otvorenije govori o lošim stranama fonološkoga pravopisa i njegovim nedostacima u poredbi s etimološkim. Važan je i podatak da je Dujmušić na početku izlaženja „Hrvatskoga dnevnika“, koji je pokrenula HSS, objavio tri članka u kojima, zajedno s nekim vodećim haesesovcima, zagovara „etimologiju“, ali je to njegovo nastojanje vrlo brzo prekinuto bez objašnjenja. Najjasnije i najizravnije Dujmušić zagovara

‘etimologijski’ pravopis člankom ‘Povratimo se k etimologijskom pravopisu!’ koji je objavljen u proljeće 1938. u novopokrenutom pravaškom tjedniku ‘Nezavisnost’. Taj je članak zapravo (uzaludan!) apel za povratak onoj koncepciji hrvatskoga pravopisa koja je napuštena potkraj XIX. stoljeća na način kako je to opisao Tomo Maretić“ (Samardžija, 2012: 421).

Dujmušićevo zalaganje za rješavanje pravopisnih pitanja nije bilo osamljeno u banovinsko vrijeme. Počeo se zalagati za povratak etimologijskom pravopisu, a uz njega je i Petar Guberina počeo kritički prosuđivati koncepciju Belićeva pravopisa o čemu je objavio dva članka. Guberinina kritika odnosi se u prvome redu na Belićevu interpunkciju, odnosno na afirmaciju pravopisa prema francuskom uzoru (Samardžija, 2012: 425).

U vrijeme osnutka Banovine Hrvatske u službenoj je uporabi bilo sedmo izdanje Boranićeva *Pravopisa hrvatskosrpskoga jezika*. Međutim, kako su u to vrijeme u hrvatskoj filologiji prevladavali zagovornici hrvatskoga, došlo je do ponovnog izdavanja četvrtog izdanja Boranićeva pravopisa (Samardžija, 2012: 436).

U vrijeme trajanja Banovine Hrvatske trebalo je sastaviti i priručni rječnik hrvatskoga jezika. Glavna je to zadaća bila Hrvatskoga sveučilišnog društva. Stjepan Bosanac, jedan od članova toga društva, izjavio je kako Iveković-Brozov rječnik više ne odgovara tadašnjim potrebama (Samardžija, 2012: 437).

Ostalo je mnogo neriješenih pitanja u Banovini Hrvatskoj, ali se društveni položaj jezika uz pomoć odgovarajućih odluka banovinskih vlasti ipak promijenio. Sretna bi okolnost bila osnivanje Pokreta

„u kojemu se se angažirali nevukovski, pa i protuvukovski, orijentirani uglavnom mlađi jezikoslovci koji su usto razmjerno dobro bili upućeni u postavke suvremenoga jezikoslovnog nauka, posebno što se tiče osebujne naravi i zakonitosti književnoga/standardnoga jezika oslobađajući ga ‘stega’ usmene narodne književnosti i narodnoga jezika, na čemu je inzistirala Maretićeva škola“ (Samardžija, 2012: 429).

Stvaranjem Banovine hrvatski se jezik našao u povoljnijem položaju nego što ga je imao u vrijeme Kraljevine Jugoslavije. Stoga Samardžija ističe kako je takvo novo, povoljnije sociolingvističko stanje pogodovalo pokretanju otvorenih razgovora o nacionalno i stručno važnom pitanju ponovnoga djelomičnog kodificiranja (i rekodificiranja) nekih dijelova hrvatskoga jezičnog standarda u skladu sa stvarnim hrvatskim jezičnim stanjem i suvremenim komunikacijskim potrebama hrvatske jezične zajednice (Samardžija, 2012: 429).

3. POKRET ZA HRVATSKI KNJIŽEVNI JEZIK (1938.)

Ivan Esih jedan je od hrvatskih jezikoslovaca koji su u svojem radu afirmirali teze Praškog lingvističkog kruga. U tezama Praškog lingvističkog kruga iznosi se postavka o autonomnoj naravi standardnog jezika. Upravo je Ivan Esih, uz Ljudevita Jonkea, bio jedan od zagovornika teza u jezikoslovnoj kroatistici. Esihove su teze iznesene u deset pravila o čistoći jezika. Esihova skrb oko hrvatskoga jezika vidljiva je, stoga, i prije osnutka Pokreta u radovima koje je objavljivao početkom 30-ih godina 20. stoljeća. Ponajprije je riječ o članku *Kultura književnog jezika* s podnaslovom Deset jezičnih zapovijedi (1932. – 1933.) koji je navijestio „nova polazišta hrvatskih jezikoslovaca, koja će maretićevsko mladoslovničarstvo i dijakroniju zamijeniti strukturalizmom praške škole i sinkronijskim pristupom jeziku“ (Bašić-Kosić, 2006: 433). Esih posebno ističe Praški lingvistički krug i njegove prvake Jakobsona i Mathesiusa, a iz Mathesiusova predavanja o stabilnosti književnoga jezika izdvaja tri misli: 1. potrebu sastavljanja priručnog rječnika modernoga jezika; 2. potrebu izradbe slovnice suvremenoga književnog jezika na strogoj sinkronijskoj osnovi bez povijesnih pogleda; 3. potrebu izradbe stilistike kao sustavnoga prikaza jezičnih izražajnih sredstava u njihovoj prilagodbi glavnim funkcionalnim stilovima književnoga jezika (Bašić-Kosić, 2006: 433). Esih je osobito bio protiv kvarenja iz narječja te lokalnih i jezičnih nepravilnosti te protiv suvišnih riječi u jeziku, germanizama i bugarizama.

Ivan Esih u *Kulturi književnog jezika* najprije navodi važnost poznavanja povijesti jezika, a zatim u drugoj zapovijedi ističe:

„Najviše sudište u pitanjima pravilnosti jezika jesu: živi govor i uzori odličnih pisaca. Protiv osude toga sudišta ne mogu uložiti opoziv ni najznamenitiji jezičari ni najviši znanstveni zavodi. Gramatička pravila moraju biti odraz živoga jezika“ (navedeno prema Esih, 1931/2: 46).

U trećoj se zapovijedi Esih obraća nostalgičarima koji ne žele prihvatiti činjenicu da je jezik živ te ne prihvaćaju veliki dio novotvorenica u jezika:

„Ima velik broj ljudi, koji su uvijek zagledani u prošlost i koji sve prošlo smatraju boljim nego ono, što nastaje ili što se nedavno pojavilo. Takovi ljudi smatraju sve oblike jezika, koji su nedavno dobili građansko pravo, manje pravilnima, nego one predašnje. Takovi bi konzervativci morali znati, da jezik živi i da se sve, što živi, razvija i preobrazuje. Riječi i fraze, koje danas smatramo pravilnima, mogu se već sutra naći u crnoj knjizi jezičnih pogriješaka i obratno“ (navedeno prema Esih, 1931/2: 46).

Četvrta zapovijed osuđuje puriste koji se bore protiv „nelogičnih“ riječi:

„Čuvaj se jezičnih čistunaca, koji ustaju protiv nelogičnih riječi: n.pr. tobože da ne valja riječ olovka, jer u njoj nema olova itd. Jasna je stvar, da ima u svim jezicima svijeta mnoštvo riječi, koje su u protivštini ne samo s gospodskom logikom nego i sa zdravim seljačkim razumom, ali uza sve to te su riječi čiste i pravilne, jer su u općoj uporabi i vrše svoju zadaću isto tako dobro kao i drugi izrazi, koji su u skladu s načelima logike. Kad bi „puristi“ znali bit jezičnih pojava, zacijelo bi prestali loviti nelogične riječi“ (navedeno prema Esih, 1931/2: 46).

Peta zapovijed govori o tome kako je potrebno pronaći sredinu između prihvatanja apsolutno svih posuđenica s jedne strane te njihova stopostotnog suzbijanja:

„Sve, što se govori o pozajmljenim i prisvojenim riječima, može se stegnuti u dvije rečenice: a) ne upotrebljavaj strane riječi bez potrebitog razloga i b) bezobzirno i neopravdano suzbijanje stranih riječi donijelo bi našem jeziku više štete nego koristi. Nije važno popravljati jezične oblike, nego je važnije odgajati i oplemenjivati dušu, koja se u tom jeziku odražava kao nebo u jezeru. Tada će se u Hrvata razviti zdrav osjećaj, koji će nam reći, što treba ostaviti, što treba promijeniti. Poljak Artur Passendorfer daje svojim zemljacima ovaj upravo evanđeoski savjet: 'Ne razmeći se tuđim izrazima i frazama, jer je ta smiješna moda davno minula. Samo će te poluobrazovan čovjek promatrati s udivljenjem kao učenjaka, dok će razumni ljudi gledati u tebi glupana, koji prazninu misli nastoji prekriti nerazumnim izrazima, da se svidi neobrazovanom svijetu““ (navedeno prema Esih, 1931/2: 47).

Nadalje, Esih se osvrće na tuđice i novotvorenice. Govori kako je češće bolje ostaviti tuđicu koja se ustalila u jeziku, nego donositi zamjenu koja je nezgrapna:

„Stvaranje novih izraza u skladu s duhom jezika nailazi na sve veće poteškoće. Iz pera velikih pisaca izašli su ne jedamput neologizmi, koji nisu nikako mogli prodrijeti u život. Autori novih riječi moraju imati veoma živ jezični osjećaj i veliku lingvističku spremu. Tko ne ispunjuje tih uvjeta, neka ne obogaćuje jezične riznice izrazima 'vlastite produkcije', jer svrhe ne će postići, nego će samo na smijeh pobuditi. Bila bi veoma korisna stvar, da se saberu svi nezgrapni neologizmi, kako je Rožić sabrao sve barbarizme. Najljepše riječi nastaju spontano; nitko ne zna, u čijoj su se glavi rodile i kada su ušle u život. Na taj su način zapravo nastale sve riječi. Bolja je i strana riječ, koja se od davnine upotrebljava, nego li neologizam s domaćim elementom, ako je nezgrapna i protivna duhu jezika, jer se nepoželjnog uljeza možemo lako riješiti, a

katkada i sam uzmiče pred teretom i snagom domaćeg izraza, dok domaća jezična nakaza pušta u život sve dublje i dublje korijenje“ (navedeno prema Esih, 1931/2: 47). Sedmo Esihovo pravilo glasi da se pravilan izgovor može samo naučiti slušajući obrazovanu javnost:

„Pisani govor ili tisak ne može biti vjeran odraz živog govora, te prema tome ne može služiti kao uzor pravilnog izgovora. Prema tome valja istaći načelo: piši prema propisanim pravilima, a govori, kako govori jezično obrazovana javnost“ (navedeno prema Esih, 1931/2: 47).

U sljedećem pravilu Esih donosi odgovor na pitanje čiji nam govor treba biti uzor: „Budući da tisak ne može služiti kao uzor za pravilan izgovor, nameće se pitanje: tko izgovara bolje: Zagrepčanin, Osječanin, Gospićanin, Sarajlija ili Varaždinac? Najbolje izgovara onaj, po čijem je načinu izgovora najteže poznati, iz koje pokrajine potječe ili – drugim riječima – onaj, koji u svom izgovoru pokazuje najmanje lokalne značajke“ (navedeno prema Esih, 1931/2: 48).

Deveto pravilo odnosi se na narječja, odnosno na činjenicu koliko su narječja jezično blago: „Vara se onaj, koji misli, da su pučka narječja neka pokvarena vrsta hrvatskog jezika. Narječja su jednako važne grane jezika kao i književni jezik; ta narječja – kako tvrde mnogi dijalektolozi – sadržaju često više domaćih, iskonskih elemenata nego govor školovanih ljudi. Narječja su podjednako vrelo, koje oživljava književni jezik dajući mu jedinstvo, snagu i boje. Mnogo je velikih hrvatskih pisaca punom šakom crplo riječi i konstrukcije iz mjesnog narječja i pučkog jezika. Uz današnje pjesnike kajkavce javljaju se i pjesnici čakavci“ (navedeno prema Esih, 1931/2: 48).

Posljednja Esihova zapovijed sažetak je cijelog Esihova članka. Samozvani „popravljači jezika“ nanose jeziku najveću štetu, a ono što je osobito bitno jest upoznavanje povijesti nekoga jezika te starih pisaca te bi se tek tada moglo raspravljati o tome koliko je neka riječ podobna za jezik ili pak nije.

Esihove misli o jezičnoj čistoći, koje je iznio u navedenu članku, označile su početak novoga promišljanja među jezikoslovcima. „Na tim je temeljima i s tim ciljevima 1938. u Pokretu za hrvatski književni jezik, kojemu je na čelu bio Blaž Jurišić, institucionalizirana u Hrvatskoj jezična oporba nasilnomu posrbljivanju hrvatskoga jezika s konačnim ciljem njegova potpuna uništenja. Glavna je načela Pokreta i njegovu djelatnost u kraćem povijesnom osvrtu na temelju vlastitih bilježaka izložio Kruno Krstić“ (Bašić-Kosić, 2006: 435). Donosim ih u cijelosti.

1. Književni je hrvatski jezik sastavni dio hrvatskoga narodnoga bića i jedna od temeljnih oznaka hrvatske narodne samostalnosti. Hrvatski je književni jezik potpuno samosvojan i od svakog sličnog jezika nezavisan književni jezik, koji ima svoju vlastitu povijest, svoj vlastiti duh i pravo na svoje vlastito hrvatsko jezično zakonodavstvo.
2. Bez obzira na veliko područje sličnosti, koje postoje između hrvatskoga i srpskoga suvremenoga književnog jezika, ni povijest razvoja ni stvarno današnje jezično stanje ne dopušta, da se hrvatski i srpski književni jezik smatraju jednim jedinim „srpskohrvatskim“ ili „hrvatskosrpskim“ jezikom, jer bi svako takvo sjedinjavanje dvaju svojesmjernih književnih jezika krnjilo potpunost i nezavisnost hrvatskog jezičnog zakonodavstva.
3. Znajući da književni jezik nije samo plod samorodnog i slobodnog prirodnog razvoja i slučajnog nastajanja nego i skup pravila zavisnih od svijesnog izbora i odluke jezičnih zakonodavaca, pokret za hrvatski književni jezik borit će se za stvaranje posebnog jezičnog zakonodavnog tijela, u koje će ući hrvatski jezikoslovci, književnici i drugi hrvatski prosvjetni radnici. To će zakonodavno tijelo bdjeti nad povijesnim tekovinama hrvatskog književnog jezika, a ujedno stvarati konačne odluke ondje, gdje u današnjem književnom jeziku nema jedinstvene pravilnosti.
4. Zadatak je hrvatskog jezičnog zakonodavnog tijela, da zakonik književnog današnjeg hrvatskog jezika ustanovi novim hrvatskim pravopisom, hrvatskom slovnicom, rječnikom suvremenog hrvatskog književnog jezika i rječnicima jedinstvenoga nazivlja za sve grane znanosti i sva područja javne djelatnosti.
5. Novi pravopis izradit će se bez obzira na sve današnje hrvatske i nehrvatske propise na načelima, koja su i s povijesno-znanstvene i s praktične strane najprikladnija za pismeno izražavanje hrvatske riječi. Pravopisni primjeri uzet će se uvijek (osim u slučajevima, gdje je po predmetu nemoguće) iz hrvatskog književnog rječnika i hrvatske građe (tako na pr. imena krajeva, ljudi, mjesta i sl.). Iz pravopisnog rječnika izbacit će se svi srbizmi, nepotrebni turcizmi i slabo poznate riječi, koje u svakidašnjem pismenom radu ne mogu trebati, a i one riječi, kojima je pisanje samo po sebi jasno. Dodat će se običnije nove riječi nesigurna pisanja, koje današnja izdanja

⁷ Načela Pokreta preuzimaju se iz Bašić, 2006: 1275.

nisu uzimala u obzir. Pravopisna pravila bit će što kraća i jednostavnija, tako, da će mnoga današnja kraća pravila zamijeniti rječnik.

6. Temelj nove slovnice bit će hrvatska književnost od ilirizma do danas, a i svi primjeri u slovnici uzet će se iz hrvatskih književnih djela. Vukov i Daničićev prijevod sv. Pisma te Vukove zbirke narodnih umotvorina prestaju biti vrelima slovničkih pravila i primjerima za ta pravila. Nova slovnica izostavit će pravopisni dio, a uvest će kao posebna poglavlja: nauku o podrijetlu hrvatskih riječi, nauku značenje (semantiku) i nauku o stihu (versifikaciju). Kako je današnji ustroj slovnice i njena podjela bila odraz tuđih (nehrvatskih) slovnica, a hrvatski jezik ima svoj vlastiti duh i zakon, provest će se u slovničkom nacrtu potrebite promjene u duhu posebnosti hrvatskog jezika. U bilješkama će se nova slovnica usporedno obazirati na jezične pojave u kajkavskom i čakavskom narječju i na jezik naših najstarijih jezičnih spomenika.
7. Rječnik suvremenog književnog jezika obuhvatit će glavni dio onih riječi, koje pripadaju današnjoj književnoj upotrebi. Prema tomu izostavit će se u njemu sve one riječi, koje idu u blago hrvatskih narječja, ali ih u književnoj navici zamjenjuju druge riječi. Od riječi, koje su posuđene iz slavenskih jezika (ruskog, češkog i srpskog) zadržat će se one, koje su uglavnom od početka prošlog svjetskog rata stekle u našoj knjizi domovno pravo i koje se danas više ne protive redovitom hrvatskom jezičnom osjećaju. Izbacit će se sve one srpske riječi, koje su nasilnim i službenim putem bile nametane od beogradskih vlastodržaca poslije osnutka Jugoslavije, a i sve one srpske riječi, koje je tek pojedini hrvatski pisac od Srba posudio, dok ih većina hrvatskih pisaca nije prihvatila. Od kovanica – bile one načinjene prema narodnom štokavskom duhu ili doslovni prijevodi s tuđih jezika – zadržat će se one koje su potrebite i koje su se uobičajile u hrvatskih pisaca. U rječnik će pomalo, t. j. od izdanja do izdanja ulaziti i hrvatsko jedinstveno nazivlje: znanstveno, pravno, upravno, stručno itd. Uz svaku riječ u rječniku bit će naznačena samo glavna osnovna i prenesena značenja te oblikovne nepravilnosti dok će se pravilni oblikovni obrasci sakupiti na kraju knjige. Promjene u naglasku prema dosadašnjim rječnicima izvest će se na temelju neposrednog istraživanja naglaska na hrvatskom narodnom štokavskom tlu i po do sada objavljenom proučavanju hrvatskog štokavskog naglaska.
8. Veliki rječnik hrvatskog jezika, koji izdaje Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, izostavit će sva srpska vrela, a obuhvaćat će unaprijed hrvatska i pisana i govorna vrela svih hrvatskih narječja (štokavskog, čakavskog i kajkavskog).

9. Pokret za hrvatski književni jezik nastojat će svim silama da u stvaranju novog svog rječničkog blaga gradi na hrvatskim narodnim jezičnim temeljima. Za nove pojmove i predmete, koje sa sobom donosi suvremeni život ne će se preuzimati gotove riječi tuđih jezika, nego će se za svaki takav pojam i predmet nastojati stvoriti narodna riječ na temelju postojećeg korjenitog blaga iz svih jezičnih vrela domovine, a u stvaralačkom duhu štokavskog narječja. Pomalo će se uklanjati iz jezične upotrebe sve tuđe i t. zv. međunarodne riječi i zamjenjivati rječničkim blagom iz naše književne sadašnjosti, a ako ta nije dovoljna, onda i blagom naše književne prošlosti, blagom narječja i dobrim kovanicama u štokavskom duhu.
10. Jedinstveno nazivlje i suvremeni književni rječnik bit će obvezatan za sve školske knjige, sva javna službena zdanja, natpise, imenike i slična područja, gdje jezik ima služiti jedino pravilnom sporazumijevanju. Jezik književnika, iz kojega se uvijek svaki živi jezik bogati i pomlađuje vezan je pravopisnim i temeljnim slovničkim pravilima, a rječnikom samo u toliko u koliko se radi o nazivlju u najobičnijem značenju, bez namjere mjesnog crtanja posebnog društvenog, jezičnog ili staleškog kruga. Inače je jezik književnika slobodan.
11. Znajući, da je jezik novina glavni izvor jezičnih pravila u širokim narodnim slojevima, pokret za hrvatski književni jezik nastojat će svakim raspoloživim sredstvom i načinom, da jezik u novinama bude i pravopisno i po rječničkom blagu pravilan i čist.
12. Kad se jednom stvori hrvatsko zakonodavno tijelo za književni jezik, svi se članovi pokreta podvrgavaju tome tijelu i svaku pravovaljanu odluku toga tijela smatraju obvezatnom za sebe i za svoj jezični rad.

U Načelima je osobito vidljivo razdvajanje hrvatskoga i srpskoga jezika. Bez obzira na njihove sličnosti, to su dva samostalna i jedinstvena jezika. Hrvatski jezik ima svoju povijest te vlastiti duh. Cilj Pokreta osnivanje je zakonodavnog tijela čiji je prvi zadatak izrada jezikoslovnih priručnika.

Novi pravopis izradit će se tako da će uvijek biti uzimani primjeri iz hrvatskih rječnika. Nadalje, izbacivat će se svi nepotrebni srbizmi, turcizmi ili pak neke druge manje poznate ili nepotrebne riječi čiji je pisanje sasvim jasno. U prvi plan dolaze oni primjeri čije je pisanje nesigurno ili manje poznato. Dakle, primjeri će biti uzeti prema nekim kriterijima. Pravila moraju biti jednostavna i kratka.

Velika je pozornost usmjerena izradi Rječnika iz kojega bi se izbacile sve tuđice, odnosno one tuđice koje se protive „redovitom hrvatskom jezičnom osjećaju“. Također bi se izbacile i srpske riječi koje su hrvatskom jeziku nasilno nametnute.

U rječnik bi postupno, tj. od izdanja do izdanja, ulazilo i hrvatsko jedinstveno nazivlje: znanstveno, pravno, upravno, strukovno i dr. Za nove pojmove i predmete iz suvremenoga života ne bi se preuzimale tuđice, nego bi se u duhu štokavskoga narječja nastojale tvoriti domaće riječi na temelju postojećega rječničkoga blaga iz svih jezičnih domovinskih vrela. „Naglasni sustav i naglasne promjene utvrdile bi se neposrednim istraživanjem hrvatskoga organskoga štokavskoga tla te upotpunile sintezama objavljenima u naglasnim raspravama o suvremenom stanju hrvatskoga štokavskog naglaska“ (Bašić-Kosić, 2006: 435).

Iz rječnika hrvatskoga jezika izbacili bi se svi srbizmi, a uključila bi se sva „govorna vrela“ hrvatskoga jezika, a misli se prvotno na tri hrvatska narječja (štokavsko, čakavsko te kajkavsko).

Iz navedenih se Načela može zaključiti da je sam Pokret bio važan dio banovinske skrbi o hrvatskom jeziku, način da se restandardizira hrvatski jezik. Banovinske su vlasti uređenju pravopisa pristupale konformistički. Naime, vlasti su odlučile ponovno uvesti „kanonsku“ inačicu Boranićeva pravopisa, taj povratak trebao je značiti povratak tradiciji (Samardžija, 2012: 451). Pitanje pravopisa za vrijeme Banovine Hrvatske nije riješeno, samo je preneseno u idući politički okvir.

Banovinske vlasti bile su svjesne dubine i ozbiljnosti razlika što u hrvatskome jeziku i njegovu pravopisu postoje unutar jezične zajednice i kroatistike. Skladno tomu, u Banovini pravih razgovora o hrvatskomu pravopisu nije ni bilo. U Banovini je djelovalo dosta hrvatskih filologa koji su zagovarali „zajednički“ jezik i pravopis. Međutim, zbog nepovoljnih izvanjezikoslovnih prilika većina je tih nastojanja ostala samo pokušaj. „Nakon stvaranja Banovine Hrvatske javlja se pred hrvatskim jezikoslovcima nova dužnost: da vrate hrvatskoj jezičnoj normi njen potpuni suverenitet, ne odričući se dakako ravnopravne i umjesne suradnje s predstavnicima srpskog književnog jezika“ (Samardžija, 2012: 508).

4. ŽIVOT I RAD IVANA ESIHA

Ivan Esih jedan je od onih jezikoslovaca između dvaju svjetskih ratova koji su vodili brigu o čistoći hrvatskoga jezika.

Ivan Esih specifična je osobnost prve polovice 20. stoljeća. Rođen je 7. kolovoza 1898. godine u Ljubuškom u Bosni i Hercegovini, a umro je 23. siječnja 1966. godine u Zagrebu. Studirao je slavistiku, filozofiju i njemački jezik u Pragu i Zagrebu. Doktorirao je 1923. godine radom iz psihologije. Svestrani je književnik, prevoditelj, publicist, marljivi leksikograf. Nakon završetka školovanja radio je kao gimnazijski profesor, bibliotekar, arhivist, stručni i znanstveni suradnik u Institutu za književnost. Teško je prebrojiti sva područja u kojima se isticao, a još je teže prebrojiti sve njegove bibliografske jedinice (https://hr.wikipedia.org/wiki/Ivan_Esih, posjećeno 12. 9. 2016.).

Ivan je Esih uređivao *Omladinu*, *Službeni glasnik Odjela za prosvjetu Banovine Hrvatske* i *Prosvjetni život*. Većina se njegovih radova nalazi u časopisima i periodičkim publikacijama, osim nekoliko samostalnih djela tiskanih kao zasebne knjige. Objavljivao je kraću prozu, književne, kazališne i likovne kritike, eseje i putopise u domaćoj i inozemnoj periodici. Pisao je o gradišćanskim Hrvatima, T. G. Masaryku, bugarskoj književnosti i dr. U bibliografiji Ivana Esiha ističu se i dva jednojezična leksikografska priručnika i tri dvojezična, sastavljena samostalno ili u suautorstvu. Od jednojezičnika Esih je sastavio pravopisni rječnik te rječnik turcizama (Petrović, 2003: 58). O leksikografskom radu Ivana Esiha Bernardina je Petrović istaknula:

„Ivan Esih 1942. godine u Zagrebu je objavio rječnik *Turcizmi – Rječnik turskih, arapskih i perzijskih riječi u hrvatskom književnom jeziku i pučkom govoru*. Namjera mu je bila pružiti pouzdan pregled orijentalizama u hrvatskome jeziku. Kasnija su istraživanja pokazala da ovaj autor nije u potpunosti uspio u svojoj namjeri. Na planu je hrvatsko-talijanske leksikografije Ivan Esih potpisan u suautorstvu s Antom Velzekom u hrvatsko-talijanskom rječniku i talijansko-hrvatskom u nakladi *Binoza svjetski pisci*. U području hrvatsko-njemačke leksikografije objavio je samostalno hrvatsko-njemački rječnik, a zajedno s bratom Vinkom njemačko-hrvatski rječnik“ (Petrović, 2003: 58).

Dvojezičnik je u povijesti hrvatske leksikografije zaslužio mjesto, ako ničim drugim, onda jednim zanimljivim detaljem: pri odabiru hrvatskoga leksika za prvi, njemačko-hrvatski dio, autori su se služili fonološkim pravopisom, dok su za drugi, s hrvatskim kao polaznim jezikom rabili etimološki korijenski pravopis (Petrović, 2003: 59).

Zapaženi su njegovi brojni prijevodi s bugarskog, češkog, danskog, engleskog, njemačkog, turskog, latinskog, rumunjskog i grčkog te prijevodi s hrvatskog na bugarski, češki i slovački. I danas je na cijeni njegov prijevod s danskog popularne knjige za djecu *Pale sam na svijetu* Jensa Sigsgaarda i prijevod romana *Zameo ih vjetar* Margaret Mitchell (https://hr.wikipedia.org/wiki/Ivan_Esih, posjećeno 9. 9. 2016.)

Ivan Esih godinama je pisao u dnevniku *Hrvat*, a kasnije u *Obzoru*. Dobro upoznat s nastojanjima pojedinih slavenskih nacionalnih filologija oko kultiviranja vlastitih književnih jezika, sastavio je „deset zapovijedi“ kojih bi se trebali pridržavati svi oni koji se bave purizmom i kultiviranjem hrvatskog književnog jezika o čemu je bilo riječi u prethodnom poglavlju rada.

Budućim pozornim pratiteljem zbivanja u suvremenoj bohemistici, Esihu nije moglo promaknuti objavljivanje knjige *Spisovna čestina a jazykova kultura*, iznimno važna djela kojim su predstavljene temeljne postavke vodećih pripadnika Praškoga lingvističkog kruga. U toj su knjizi radovi petorice pripadnika toga smjera strukturalističkoga jezikoslovlja (Vilem Mathesius, Bohuslav Havranek, Roman Jakobson, Jan Mukarovsky i Miloš Weingart) (Samardžija, 2012: 275). O vrijednosti Esihova strukturalističkoga pristupa opisu jezičnih činjenica Marko Samardžija ističe:

„Obavještavajući hrvatsku javnost o toj važnoj, gotovo programatskoj knjizi, ističe Esih, prvi u kroatistici, postavke 'pražana' o posebnoj naravi književnoga jezika, o njegovoj elastičnoj stabilnosti i intelektualizaciji, o njegovoj kulturi i potrebi njegova kultiviranja, o funkcionalnoj raznolikosti uz isticanje posebne naravi pjesničkoga jezika, ukratko: govori o onim postavkama koje su u međudobi postale svjetski poznatim 'općim mjestima' što su ugrađena u temelje suvremene standardologije“ (Samardžija, 2012: 275).

5. HRVATSKI PRAVOPISNI RJEČNIK IVANA ESIHA

Esihov *Pravopisni rječnik* podijeljen je u tri dijela. Prvi dio sastoji se od abecednog poretka riječi koje je Esih smatrao nepravilnima pa za njih navodi zamjene. U nastavku navodim stupačno nekoliko primjera kako je u *Pravopisnom rječniku*.

Tablica 1. Abecedni popis riječi u Esihovu *Pravopisnom rječniku*

ač - peršun, petrusin
adresa (saborska) - spomenica
adresa (na pismu) - natpis
adjunkt - pristav
adjutant - pobočnik
administracija - uprava
administrativni - upravni
adopcija - posinjenje
advokat - odvjetnik
Afrikanac, afrički - Afričanin, afrički (prof. Rožić prema glasovnim zakonima)
ak - peršun, petrusin

akademičar ili akademac - (**prof. Maretić**) je sveučilišni slušač; akademik je član akademije.

Drugi dio nosi naziv *Za našu ribu – Naša imena!* gdje su objašnjeni nazivi riba. U nastavku navodim stupačno nekoliko primjera kako je u *Pravopisnom rječniku*.

Tablica 2. Abecedni popis riba u Esihovu *Pravopisnom rječniku*

Azinelo - Oslić
Barbon, barbun - Trlja
Brancin - Lubin, smudut, dut
Dental - Zubatac
Dent. dela korona - Zubatac, krunaš
Gruj - Ugor
Inčun - Brgljun
Kamenica - Raža
Lancarda - Plavica
Lica - Bilizma
Lokarda (Hrv. Pr.) -

Skuša, vrnut
Lokarda (Dalm.) – Plavica

Treći dio svojega *Pravopisnog rječnika* Esih je naslovio *Rodbinska imena*. U tom dijelu svojega priručnika donosi rodbinske nazive kako pokazuju i izdvojeni tablični primjeri.

Tablica 3. Popis rodbinskih imena u Esihovu *Pravopisnom rječniku*

otac - mati (majka) svojoj djeci
djed - baba djeci svoje djece (unucima i unukama)
pradjed - prababa djeci unukovoj i unukinoj (praunucima i praunukama)
čukun - (šukun-) djed - čukun (šukun-), baba - baba djeci praunukovoj i praunukinoj naniže: sin - kći svome ocu i svojoj materi

Esih je mišljenja kako nijedan narod nije toliko bogat nazivima rodbine i svojte kao Hrvati (Esih, 1940: 47) pa je, može se pretpostaviti, takvo jezično bogatstvo bitnim smatrao uvrstiti u svoj priručnik.

Esih na početku svojega *Pravopisnog rječnika* navodi nekoliko uputa kako se njime služiti. Masnim slovima tiskane su pravilne riječi, tj. riječi koje hrvatski jezik može podnijeti. Između crta su tumačenja, a u zagradi je ime filologa koji brani riječ ili rečenicu (Esih, 1940: 5).

U predgovoru je svojega *Pravopisnog rječnika* Esih iznio razloge pisanja knjige:

„Ovaj je priručnik za praktičnu upotrebu i za ljude, koji nemaju nikakvoga lingvističkoga obrazovanja. On je prvi svoje vrste kod Hrvata; slične priručnike imaju manji slavenski narodi: Slovenci i Slovaci. U ovoj se knjižici ne radi o nikavoj

sustavnoj obradi ove teme. Njoj je svrha da upozori samo na najčešće pogreške. Mnogi pisci poplaviše svojim nakaznim riječima oblicima ne samo naše novine i službene spise nego i jezik naših priječanskih književnika, da i ne govorim o jeziku stručnih listova i knjiga. To je korov, a korov treba, ako hoćemo, da nam ne uguši pšenicu – čisti narodni govor – s korijenom čupati i iščupati. Tomu neka posluži i ovaj moj skromni posao“ (Esih, 1940: 5).

U nastavku ću predstaviti svako poglavlje Esihova *Pravopisnog rječnika*. S obzirom na to da je Esihovu Pravopisnom rječniku prethodio Maretićev *Savjetnik*, usporedbom obaju savjetodavnih djela nastojat ću utvrditi u kojoj mjeri Esih slijedi Maretića, a u kojoj se mjeri ipak odmiče o štokavskoga purizma⁸ u Maretićevu *Savjetniku*. Usporedba Esihovih i Maretićevih savjeta sa suvremenom leksičkom normom treba potvrditi u kojoj su mjeri njihovi savjeti i danas dijelom leksičke norme zabilježene u suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika.

5.1. Usporedba Esihova *Pravopisnoga rječnika* i Maretićeva *Savjetnika*

Prije nego što donesem savjetodavne preporuke u Esihovu *Pravopisnom rječniku*, potrebno je upozoriti na savjetnik koji mu je prethodio – Maretićev, najveće savjetodavno djelo prve polovice 20. stoljeća koje je među izvorima pisanja svojega djela naveo i Esih.

Maretićev *Savjetnik* nosi naziv *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik za sve one, koji žele dobro govoriti i pisati književnom našim jezikom*, objelodanjen je 1924. godine i podnaslovljen *Dopuna Broz-Ivekovićevu „Rječniku hrvatskoga jezika“*. Već iz samog naslova može se razabrati koja je bila svrha pisanja tog savjetnika, a Maretić smatra kako je to jasno još od njegova članka „Hrvatski ili srpski jezični savjetnik“ tiskan 1923. godine u I. knjizi u broju 12. zagrebačkoga časopisa *Jugoslavenska Njiva*. Iz toga članka prenio je glavne misli u svoj „pristup“. Za temelj svoga djela Maretić je uzeo Ivekovićev *Rječnik hrvatskoga jezika*. Jezični savjetnik objavila je JAZU kao sedmi svezak svoga niza „Znanstvena djela za opću naobrazbu“ (Samardžija, 2012: 372).

Usporede li se Maretićevo i Esihovo savjetodavno djelo, razlike se razabiru već iz uvodnih poglavlja. Maretićev uvodni dio *Savjetnika* sastoji se od Pristupa, dok Esih ima vrlo

⁸ Štokavski purizam označava sve veću uporabu štokavštine, a teži izbacivanju većine riječi iz kajkavskoga i čakavskoga narječja. Uz Ivana Broza Maretić je najznačajniji štokavski purist (Rišner, 2005: 354).

kratki uvod. Esih također u svome *Pravopisnom rječniku* donosi riječi koje prema njegovu mišljenju nisu dobre, ali pored toga navodi i bolje zamjene. Maretić pak zapisuje i one lekseme za koje smatra da su dobri te da ih jezik „može podnijeti“. Za razliku od Esiha, Maretić ne donosi nazive za ribe te rodbinske nazive. U sljedećim ću poglavljima rada podrobnije prikazati razlike i/ili sličnosti u normativnom pristupu dvojice jezičnih purista – Maretića i Esiha.

5.1.1. Iste normativne preporuke u Esihovu i Maretićevu savjetodavnom djelu

U ovom poglavlju prikazat ću nekoliko primjera istih normativnih preporuka u Esihovu i Maretićevu savjetodavnom djelu. Dakle, radi se o riječima za koje oba jezikoslovca smatraju da su dobre ili loše. Kako bi se savjetodavne preporuke dane u Maretićevu i Esihovu djelu usporedile sa suvremenom leksičkom normom, donijet će se usporedba sa suvremenim rječnicima hrvatskoga književnoga jezika.

5.1.1.1. Očaj

Esih u svome Rječniku navodi da je pravilnija riječ od *očaja očajanje* (25). Identično razmišlja i Maretić: „*očaj*, Ver zweiflung, nema ARj.; bolje: *očajanje*“ (Maretić, 1924: 74).

Suvremena leksička norma daje drugačiju normativnu preporuku. *Hrvatski jezični portal* sadrži samo riječ *očaj*, ali ne i riječ *očajanje*. (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 18. 8. 2016.). Anić *očaj* definira kao „stanje onoga koji je izgubio svaku nadu, koji je ispunjen beznađem“ (812). Uz *očaj*, Anić poznaje i riječ *očajnik* što bi značilo „onaj koji se prepustio očaju“ (334). *Hrvatski enciklopedijski rječnik* donosi i leksem *očaj* i *očajanje*, koji se definiraju „kao stanje onoga koji je izgubio svaku nadu, koji je ispunjen beznađem“ (90). *Rječnik hrvatskoga jezika* također izjednačava ta dva leksema navodeći kako je to „duševno stanje koje više ne ostavlja nikakve nade, u kojem čovjek ne vidi izlaza iz trpljenja“ (725). Identično je i u *Školskom rječniku hrvatskoga jezika*, uz iznimku što taj rječnik navodi i sinonim *zdvojnost* (416). Može se zaključiti da je riječ *očaj* danas dio suvremene leksičke norme bez obzira na Maretićeve i Esihove savjete.

5.1.1.2. Obmana

Riječ *obmana* Esih bilježi u svom *Pravopisnom rječniku*, ali navodi kako to nije riječ koju hrvatski jezik „može podnijeti“ te smatra da je pravilnija zamjena riječ *prijevvara*. Oz *obmanu* Esih navodi i *obmanuti*, *obmanjivati* (24) koje zamjenjuje riječima *prevariti*, *varati* (24). Maretić također smatra da je pravilnija riječ *prijevvara* (109). Navodi kako je riječ *obmana* rusizam koji je nepotrebno upotrebljavati s obzirom na to da imamo svoju riječ: „*obmana*, *Tauschung Betrug* iz rus. s promjenom muškoga roda u ženski; nepotrebno, kad imamo svoju riječ: *prijevvara*“ (Maretić, 1024: 72).

Na *Hrvatskom jezičnom portalu* dana je natuknica *obmana* koja je definirana kao „postupak ili čin koji riječima, slikama, lažnim podacima namjerno oblikuje tuđe pogrešno mišljenje o čemu“. *Hrvatski jezični portal* također sadrži i *prijevvaru* (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 18. 8. 2016.). *Hrvatski enciklopedijski rječnik* također sadrži riječ *obmana*, a definira ju identično kao i *Hrvatski jezični portal*. *Školski rječnik hrvatskoga jezika* sadrži riječ *obmana* kao i *prijevvara* te ih definira kao „dovođenje koga u zabludu prijevvarom ili lažju“ (410). U Šonjinu pak *Rječniku hrvatskoga jezika*, uz *obmanu*, nalazi se i *opsjena* što je „čin kojim tko lažima navodi koga na zabludu“ (719), ali *obmana* se definira i kao „postupak kojim jedna ugovorna strana dovodi drugu u zabludu o bitnim elementima pravnog posla“ (719). *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* sadrži leksem *obmana*, ali i *prijevvara* te ta dva leksema definira kao „postupak ili čin koji riječima, slikama, lažnim podacima itd. namjerno oblikuje tuđe pogrešno mišljenje o čemu“ (649).

Dakle, suvremeni rječnici sadrže riječ *obmana* te je ona dijelom suvremene leksičke norme.

5.1.1.3. Pohota

I Esih i Maretić slažu se oko riječi *pohota*, odnosno *pohotan*. Navedene riječi smatraju neprihvatljivima te ih zamjenjuju riječima *požuda*, *požudan* ili *pohlepa*, *pohlepan*. Maretić smatra kako je leksem *pohota*, *pohotan* arhaičan: „*pohota*, *pohotan*, *Begierde*, *begierig*, arh.; bolje: *požuda*, *požudan* ili *pohlepa*, *pohlepan*“ (Maretić, 1924: 93).

Na *Hrvatskom jezičnom portalu* zabilježene su obje natuknice. *Pohota* je definirana kao „neumjereno izražena putena strast“, dok je *požuda* „strasna želja; strast, žudnja“

(<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 18. 8. 2016.). *Hrvatski enciklopedijski rječnik* sadrži *pohotu*, *pohlepu* i *požudu*. *Pohlepa* je „pretjerano izražena sklonost za stjecanjem materijalnih dobara i privilegija“, dok su *požuda* i *pohota* usmjerene na strast (183, 193). *Školski rječnik hrvatskoga jezika* sadrži sva tri navedena leksema. *Pohota* je „neumjerena spolna želja“ (512), dok je *pohlepa* „osobina onoga koji želi i nastoji dobiti više nego što mu pripada ili što zaslužuje, koji se ne može zadovoljiti“ (512). Sinonimi riječi *pohlepa* su *lakomost*, *nezasitnost* (512). U Šonjinu *Rječniku hrvatskoga jezika*, kao i u Anićeve *Velikom rječniku hrvatskoga jezika*, također je isto. *Pohlepa* je usmjerena na „(ne)zadovoljenje materijalnim“, dok je *pohota* „putena strast“ (638).

Pohota je dio suvremenog hrvatskog jezika s obzirom na to da ju bilježe suvremeni rječnici. Pregledom suvremene rječničke literature razvidno je kako leksemi *pohota* i *pohlepa* nisu istoznačnice te sukladno tomu leksem *pohota* ne može se zamijeniti leksemom *pohlepa* kako su Esih i Maretić preporučili.

5.1.1.4. Živopis

Živopis je još jedna riječ uz koju i Esih i Maretić daju istu normativnu preporuku. Smatraju kako su bolje riječi *slikar*, *slikarstvo*. Uz *živopis* Esih navodi i *živopisan* (50), što bi značilo *slikovit*. Maretić pak u svome *Savjetniku* piše: „*živopis*, *živopisac*, *živopisan*, Malerei, Maler, malerisch, iz rus.; nepotrebno kod naših dobrih riječi: *slikarstvo*, *slikar*, *slikovit*“ (Maretić, 1924: 191).

Hrvatski jezični portal navodi kako je *živopis* zastarjelica, ali i kako je to „sakralno slikarstvo fresaka i ikona u pravoslavnim crkvama“ (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 18. 8. 2016). Identično je i u *Velikom rječniku hrvatskoga jezika*. U *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* *živopis* je „slikarstvo, odnosno sakralno slikarstvo fresaka i ikona u pravoslavnim crkvama“ (214). *Živopis* je u *Hrvatskome enciklopedijskome rječniku* navedena kao zastarjelica što znači da je rijetko u uporabi u jeziku. Šonjin *Rječnik hrvatskoga jezika* navodi kako je prvo značenje riječi *živopis* *slika*, a drugo *slikarstvo* (1446). *Školski rječnik hrvatskoga jezika* ne sadrži riječ *živopis*, ali sadrži pridjev *živopisan* (928) što bi značilo *slikovit* (621).

Dakle, riječ *živopis* zabilježena je u hrvatskim jednojezičnicima, ali samo kao zastarjelica.

5.1.1.5. Čalabrcnuti, čalabrknuti

Čalabrcnuti, čalabrknuti trivijalne su riječi te se mogu koristiti samo u šali. Kada se misli ozbiljno, onda odgovaraju riječi *zakusiti, zakusivati, založiti, zalagati, zakuska* (Maretić, 1924: 8). Esih navodi posebno značenje za svaki glagol. *Čalabrcnuti* objašnjava kao *zakusiti* ili *zakusivati*, dok je *čalabrknuti* *založiti* ili *zalagati* (9).

Hrvatski jezični portal izjednačava ta dva glagola. Oba glagola pojavljuju se u značenju „pojesti nešto u manjoj količini na brzinu; prezalogajiti, prigristi“ (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 18. 8. 2016.). Identično je i u Šonjinu *Rječniku hrvatskoga jezika*, kao i u Anićevu *Velikom rječniku hrvatskoga jezika*, s iznimkom što Anić navodi kao sinonim i glagol *šalabrcnuti* (115). U *Hrvatskome enciklopedijskom rječniku* oba su glagola identičnoga značenja kao i na *Hrvatskome jezičnome portalu*. *Školski rječnik hrvatskoga jezika* ne bilježi dva navedena leksema.

Bez obzira na Maretićeve i Esihove savjete, većina suvremenih rječnika sadrži riječi *čalabrcnuti, čalabrknuti*. Navedeni su se leksemi zadržali u hrvatskom jeziku bez obzira na Maretićeve i Esihove normativne preporuke.

5.1.1.6. Trezven

Maretić u svome *Savjetniku* govori kako je „trezven, nuchtern, iz rus.; iz adj. trezven izvedena je imenica trezvenost; to su sasna nepotrebne riječi kod naših lijepih: trijezan, trijeznost“ (Maretić, 1924: 157). Esih također leksem *trezven* zamjenjuje pridjevom *trijezan* (21).

Na *Hrvatskom jezičnom portalu* nalaze se oba pridjeva. Objašnjenje je tih dviju riječi „onaj koji se ponaša razumno, koji je razborit“ (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 29. 8. 2016.). U Anićevu *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* „trezven je onaj koji se ponaša razumno, staloženo“, ali i onaj „koji je trijezan“ (1575). U *Školskom rječniku hrvatskoga jezika* leksem *trezven* nije sadržan, ali je prisutna natuknica *trijezan* (796). U *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* *trezven* je također „onaj koji se ponaša razumno“, ali i *trijezan* (118). *Trijezan* i *trezven* u Šonjinu su *Rječniku hrvatskoga jezika* sinonimi (1271).

Bez obzira na Maretićeve i Esihove normativne preporuke, leksem *trezven* dio je suvremenog jezika budući da ga bilježe rječnici hrvatskoga jezika.

5.1.1.7. Čarobnjak

Umjesto natuknice *čarobnjak* Maretić predlaže *čaralac*, *čarovnik*, *čarovnjak*. Navodi kako je *čarobnjak* provincijalizam (Maretić, 1924: 8). Esih daje istu normativnu preporuku (9). Hrvatski suvremenici Maretiću zamjeraju činjenicu da je umjesto proširenih i hrvatskih prihvaćenih riječi preporučivao riječi koje su imale male ili nikakve izgleda da budu prihvaćene (Samardžija, 2012: 109). Rečeno se odnosi upravo na Maretićeve zamjene za riječ *čarobnjak*. Činjenica je da je Maretić ustrajao u vjeri u „narodni jezik“.

U Anićevoj *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* nalaze se leksemi *čarobnjak* te *čaralac* (140), ali *čarovnik* i *čarovnjak* nisu prisutni. Navedeni su sinonimi *vještac* i *čarobnik* (140), a definirani su kao „onaj koji čara, ima čarobne moći da izvodi radnje koje nisu moguće po zakonima prirode“ (140). U *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* nalazi se *čarobnjak*, *čaralac* te *čarobnik*. Sva su tri leksema navedena kao sinonimi (210). Na *Hrvatskom jezičnom portalu* leksom *čarobnjak* definiran je kao „onaj koji ima čarobne moći da izvodi radnje koje nisu moguće po zakonima prirode“ (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 20. 9. 2016.). *Hrvatski jezični portal* sadrži i leksom *čaralac* (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 11. 9. 2016.). *Školski rječnik hrvatskoga jezika* sadrži samo natuknicu *čarobnjak* što je „osoba koja čara, koja ima čarobne moći“ (61). U Šonjinu *Rječniku hrvatskoga jezika* prisutni su leksemi *čarobnjak*, *čarobnik*, *čarobnica*, ali i *vračar*, *gatalac*, a sve natuknice objašnjene su kao „čovjek nadnaravne moći“ (135). U Šonjinu *Rječniku hrvatskoga jezika* nema leksema *čaralac*, *čarovnik*, *čarovnjak*, odnosno nema onih leksema koje preporučuju Esih i Maretić. Usporedbom Esihova i Maretićeva savjetodavnog djela sa suvremenim rječnicima vidljivo je da se leksom *čarobnjak* bilježi u rječnicima, bez obzira na Maretićeve i Esihove preporuke. Uz *čarobnjaka* zabilježen je i *čaralac*, ali *čarovnika* i *čarovnjaka* nema.

5.1.1.8. Glasovir

Maretić u svom *Savjetniku* navodi kako je *glasovir* „rdava“ riječ. Skovao ju je Bogoslav Šulek uzevši nastavak *-vir* iz njemačkog *Klavier* i složivši s imenicom *glas*, tako da je *glasovir* instrument u kojemu je vir glasova, no to nema smisla jer nije *klavir* ni vrtlog ni izvor glasova. Iz toga glasovirom bi se onda mogle zvati i gusle, flauta ili trublja (Maretić, 1924: 23). Esih također smatra kako je mnogo bolja zamjena *klavir* (13).

Glasovir je još jedan leksem za koji suvremenici smatraju da je Maretić neopravdano pokušao izbaciti iz jezika. Da njemačka riječ za *klavir* ne završava na *-vier*, Šuleku vjerojatno nikad ne bi palo na pamet da sasvim dobru riječ *klavir* zamijeni *glasovirom* (Maretić, 1924: 24). Maretić navodi nadalje da je nevaljali glagol *glasovirati* i umjesto njega predlaže *klavirati* ili *udarati u klavir*. Treba dodati i to da drugim Slavenima nije ni palo na pamet za taj svjetski instrument graditi novu riječ (Maretić, 1924: 24).

Anić također jezično opovrgava *glasovir* i upućuje na *klavir* (251), bez obzira što obje riječi supostoje u standardnom hrvatskom jeziku više od stoljeća. Jure Šonje u svom *Rječniku hrvatskoga jezika* navodi i riječ *glasovir* i *klavir* te ih definira kao „žičano glazbalo u kojem se zvuk proizvodi pritiskom prstima na tipke“ (288). Također, za osobe koje sviraju *glasovir*, odnosno *klavir*, navodi *klavirist/klaviristica*, odnosno *glasovirač/glasoviračica*. U njegovu *Rječniku hrvatskoga jezika* nalazi se i pridjev *klaviristički/klavirski* (288). Šonje i Anić u svojim rječnicima navode dvije riječi za taj instrument. Na *Hrvatskom jezičnom portalu* nalaze se i *glasovir* i *klavir*. Definirani su kao „instrumenti na kojemu se zvuk proizvodi udarom batića o žicu pokretnom tipkom“ (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 11. 9. 2016.). U *Školskom rječniku hrvatskoga jezika* nalaze se i *klavir* i *glasovir*, opisani su kao „žičano glazbalo s tipkama“ (241). Slično je i u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku*, definicija *klavira*, odnosno *glasovira* je sljedeća: „instrument na kojem se zvuk proizvodi udarom batića o žicu pokretnom tipkom“ (106).

Obje su riječi dosta zastupljenje u hrvatskom jeziku i iako su se Maretić i Esih trudili izbaciti riječ *glasovir*, ona je opstala. Glagol *glasovirati*, koji je smatrao nevaljanim, kao i glagol *klavirati* koji je Maretić predlagao, nisu dijelom suvremene leksičke norme.

5.1.2. Esihova normativna razilaženja s Maretićem

U ovome poglavlju predstaviti ću nekoliko primjera u kojima se Esih i Maretić razilaze u normativnim preporukama te utvrditi kakav je njihov status u jednojezičnicima suvremenoga hrvatskog književnog jezika.

5.1.2.1. *Hodočasnik, hodočastiti*

Esih navodi kako *hodočasnik*, *hodočastiti* nisu riječi koje hrvatski jezik „može podnijeti“ te smatra pravilnijima *proštenjar*, *proštenik*, odnosno *ići na proštenje*, *poklonstvo* (14). Također spominje kako su riječi *hodočasnik*, *hodočastiti*, *hodočašće* i njihove izvedenice produkti tzv. pučke etimologije te ih se može zamijeniti i riječima *Božji put*, *Božji putnik* (14). Maretić pak u svome *Savjetniku* riječi *proštenje*, *proštenik* uopće ne navodi. Te riječi pojavljuju se u smislu „hodom častiti koga ili što, hodom čašćenje, onaj koji hodom časti“ (26). Maretić tvrdi kako su to riječi koje hrvatski jezik može „podnijeti“ jer je, na primjer, *hodočašće* isto što i *hodom čašćenje*. Moglo bi se reći da su te riječi zato „rđave“ jer *hodočasnik* ne mora hoditi, on može jahati, može se voziti ili brodit. Tomu se može odgovoriti da ima dosta riječi kojima je značenje tako prošireno da je prvobitno značenje sasvim zaboravljeno. Tako dakle i *hodočasnik* ne mora biti samo „onaj koji hodi, nego može biti i onaj koji jaše, koji se vozi ili brodi putujući kamo“ (Maretić, 1924: 27).

Na *Hrvatskom jezičnom portalu* zabilježen je leksem *hodočasnik*, ali i *proštenjar*. Oba leksema definirana su kao „onaj koji ide na hodočašće“, odnosno „onaj koji ide na proštenje“ (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 18. 8. 2016.). U *Hrvatskome enciklopedijskome rječniku* nalaze se, također, obje riječi. U Šonjinu *Rječniku hrvatskoga jezika* *hodočasnik* je „vjernik koji ide na hodočašće“ (331). Šonje u *Rječniku hrvatskoga jezika*, uz *hodočasnik* navodi i leksem *poklonik* (868), ali leksema *proštenjar*, *proštenik* nema, samo je zabilježen leksem *proštenje* (1007). *Hodočasnici* su također „vjernici koji se klanjaju Bogu“ (868). U Anićevoj *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* nalaze se *hodočasnik* (389) i *proštenjar* (1233), no ne i leksem *proštenik*. U *Školskom rječniku hrvatskoga jezika* zabilježen je *hodočasnik* (211), natuknice *proštenjar* i *proštenik* nisu prisutne, već samo *proštenje* (618). Dakle, bez obzira na Esihovu preporuku kako riječ *hodočasnik* nije dobra, u hrvatskome je jeziku ona dio suvremene norme.

5.1.2.2. *Žaobina*

Maretić u svome *Savjetniku* navodi kako je *žaobina* riječ koju hrvatski jezik „može podnijeti“ iako je ona nezgrapna. To je „globa koja se plaća žaleći“, odnosno *kajući se* (Maretić, 1924: 180). U Ivekovićevu *Rječniku* postoji za to imenica iz turskog jezika koja

glasi *pišmanuk*. U Esihovu pak *Pravopisnom rječniku* *žaobina* je riječ koju hrvatski jezik „ne može podnijeti“. Esih smatra kako je puno pravilnija zamjena *natječajna jamčevina* (45). Jasno je da, zapravo, te dvije riječi u dvama različitim savjetodavnim djelima nemaju isto značenje.

U suvremenom hrvatskom jeziku riječ *žaobina* ne postoji.

3.1.2.3. *Poljodjelac, poljodjelstvo*

Maretić smatra kako su riječi *poljodjelac, poljodjelstvo* skovane bez ikakve potrebe. Smatra kako su mnogo bolje riječi *zemljodjelac, zemljoradnik, ratar, ratarstvo* (Maretić, 1924: 95). Uz navedene se lekseme može zaključiti kako je mnogo Maretićevih prijedloga usmjereno protiv jezične ekonomije. Potvrđuje se to protjerivanjem hrvatskih složenica. „Narod rijetko tvori složenice, a kako su narodni i književni jezik jednaki, složenice ne trebaju ni književnicima“ (Rišner, 2005: 370). Umjesto *poljodjelac, poljodjelstvo*, Maretić predlaže „lijepo i narodu poznate“ *ratar i ratarstvo, zemljodjelac, zemljoradnik*. Nasuprot njemu Esih smatra kako riječi *zemljodjelac, zemljoradnik, poljodjelac, poljodjelstvo* nisu primjerene hrvatskom jeziku te ih zamjenjuje riječima *ratar, ratarstvo* (17).

Sve su navedene riječi bez obzira na Maretićeve i Esihove normativne preporuke danas dio suvremenog hrvatskog leksika. Na *Hrvatskom jezičnom portalu* nalazi se i *poljodjelac, zemljodjelac* te *ratar*. Sva tri leksema imaju isto značenje, a ono je „onaj koji obrađuje zemlju“ (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 18. 8. 2016.). Identično je i u *Hrvatskome enciklopedijskome rječniku*. Anićev *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* (805, 973, 1373), Šonjin *Rječnik hrvatskoga jezika* (881, 1045, 1425) te *Školski rječnik hrvatskoga jezika* (522, 647, 915) sadrže lekseme *poljodjelac, ratar, zemljoradnik, zemljoposjednik* te imaju isto značenje.

Maretić i Esih smatraju kako *poljodjelac, poljodjelstvo* nisu dobre riječi, ali predlažu različite zamjene. Bez obzira na njihove preporuke *poljodjelac, zemljoradnik i ratar* dijelom su suvremene leksičke norme. Suvremeni rječnici bilježe sve tri natuknice.

3.1.2.4. Juli

Maretić u svome *Savjetniku* navodi riječ *juli* koji označava sedmi mjesec u godini. Smatra da ta riječi nije dobra i predlaže *jul* ili *julij*: „*juli*, ime mjeseca, po njem. Juli; bolje: *jul* ili *julij*“ (Maretić, 1924: 39). Esih pak nije prihvatio ni *jul* ni *julij*, on predlaže *lipanj* (17).

Na *Hrvatskom jezičnom portalu* ne nalaze se leksemi *jul* i *julij*, ali je natuknički zabilježen *juli*, kao i *srpanj*. *Juli* je dio razgovornog jezika: „*juli*, razg. sedmi mjesec u godini; *srpanj*“ (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 18. 8. 2016.). Identično je i u *Hrvatskome enciklopedijskome rječniku* (92). *Školski rječnik hrvatskoga jezika* ne bilježi lekseme *juli*, *jul*, *julij*. U Anićevoj *Veliku rječniku hrvatskoga jezika* (378) te Šonjinu *Rječniku hrvatskoga jezika* (419) nalaze se pak oba leksema sa značenjem sedmog mjeseca u godini. Leksem *juli* dio je suvremene leksičke norme. Bilježe ga rječnici hrvatskoga jezika, ali je dio razgovornoga stila.

3.1.2.5. Vazduh

Maretić prihvaća *vazduh*, kao i *uzduh* (Maretić, 1924: 134). Esih smatra da *vazduh* nije riječ koja je prihvatljiva za hrvatski jezik (42). Riječ *vazduh* zamjenjuje s riječi *zrak*.

Danas, riječ *zrak* pripada hrvatskom standardnom jeziku, dok *vazduh* pripada srpskom leksiku. Na *Hrvatskom jezičnom portalu* nalaze se leksemi *zrak*, *uzduh*, *vazduh*, ali uz napomenu „*knjiš. zast. srp.*“ (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 18. 8. 2016.). Dakle, leksem *vazduh* u hrvatskome je jeziku zastarjelica. Identično je i u *Hrvatskome enciklopedijskome rječniku* (84). Anićevoj *Veliku rječniku hrvatskoga jezika*, Šonjin *Rječnik hrvatskoga jezika* te *Školski rječnik hrvatskoga jezika* ne sadrže leksem *vazduh*. *Školski rječnik hrvatskoga jezika* pak ne sadrži ni natuknicu *uzduh*, već samo *zrak* (813). U Anićevoj *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* *uzduh* pripada ekspresivnom jeziku književnosti (1278), a Šonje napominje kako je *uzduh* zastarjelica (1332). U obama rječnicima *uzduh* se pojavljuje u značenju *zraka*.

Vazduh nije dio suvremenog hrvatskog jezika. Može se pojavljivati samo kao zastarjelica.

3.1.2.6. Bjelanjak

Bjelanjak je kajkavizam, ali bez obzira na to Maretić joj se ne protivi: „*bjelanjak*, Eiweiss je doduše kajkavski, a štokavski je *bjelance* (gen. *bjelanca* ili *bjelanceta*), ali i *bjelanjak* možemo upotrebljavati u književnom jeziku prema: žumanjak, koje i štokavci govore“ (Maretić, 1924: 4). Esih se, pak, ne slaže s Maretićem. On ipak daje prednost leksemu *bjelance* (8).

Milan Rešetar u prikazu Maretićeva *Savjetnika* ne slaže se s ponekim autorovim savjetima. Rešetar smatra kako nam ne trebaju tuđice ako imamo dobrih riječi u našem štokavskom govoru. Ono što Rešetar Maretiću zamjera jest to što ne provodi taj princip konveksno (Samardžija, 2012: 127). On smatra da je uz štokavsko *bjelance* suvišno kajkavsko *bjelanjak* (Samardžija, 2012: 107). Anićev *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* sadrži oba leksema, izjednačava ih te definira kao „mutno prozirna tvar u jajetu između ljuske i žutanjka“, druga je definicija „zaštitna polutekuća prozirna hranidbena ovojnica oko žutanjka jajeta u ptica i gmazova“ (88). Na *Hrvatskom jezičnom portalu* ta su dva leksema također izjednačena s iznimkom što se *bjelance* pojavljuje samo lokalno (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 11. 9. 2016.). Identično je i u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* gdje je *bjelanjak*, *bjelance* „prozirni dio jajeta između ljuske i žumanjka“. *Hrvatski enciklopedijski rječnik* navodi sinonim *bioce* (12). U Šonjinu *Rječniku hrvatskoga jezika* *bjelance* se spominje u značenju anatomije gdje je definirano kao „zaštitna i hranidbena ovojnica oko žutanjka jajeta u ptica i gmazova“ (79), ali Šonje također navodi i leksem *bjelanjak* (79). Hrvatski suvremeni rječnici sadrže leksem *bjelanjak* bez obzira na Esihovu preporuku kako je *bjelance* bolja zamjena. Naime, suvremeni rječnici sadrže obje natuknice te prema tomu obje pripadaju suvremenoj leksičkoj normi.

5.1.3. Pozitivni primjeri Maretićeva leksičkoga normiranja koje Esih nije prihvatio

U ovom poglavlju donosim hrvatske riječi koje su navedene kao pozitivni primjeri Maretićeva leksičkog normiranja, ali ih Esih nije prihvatio, odnosno dao je drukčije

normativne preporuke. I u ovom će se poglavlju rada normativne preporuke u Maretićevu i Esihovu savjetodavnom djelu usporediti sa suvremenom leksičkom normom.

5.1.3.1. Članica

Maretić prihvaća leksem *članica* što potvrđuje citat: „*članica*, weibliches Mitglied, može podnijeti, na pr. na skupštinu dođoše svi članovi i članice. Imenice na -ica, koje znače žensko čeljade, načinjene su prema imenicama muškoga roda, na pr. banica, kraljica, majstorica, ovčarica, pjevačica prema: ban, kralj, majstor i t. d. A imenica član kad znači njem. Mitglied, na pr. i ja sam član „Matice“, uzima se sasvim u smislu živoga muškog čeljadeta (zato je akuzativ jednak genitivu, na pr. izabran je za pravoga člana akademije); može se dakle načiniti imenica: članica“ (Maretić, 1924: 10). Esih u svom *Pravopisnom rječniku* govori kako leksem *članica* nije dobar, već je dovoljan samo *član*. Navodi kako se po smislu zna govori li se o ženskoj osobi (10).

Hrvatski suvremenici navode *članicu* kao pozitivan primjer leksičkog normiranja. Može se reći da je *članica* Maretićevom zaslugom u aktivnome leksiku hrvatskoga standardnog jezika do danas. Maretić, kao dosljedan vukovac, a nerijetko i vukovski puristički pretjeranac, nesumljivo je pomogao ustaljenju hrvatske leksičke norme (Samardžija, 2001: 138).

Na *Hrvatskom jezičnom portalu* *članica* je definirana kao „pripadnica kakve skupine“ (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 31. 8. 2016.). U Anićevoj *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* zabilježen je leksem *članica*, kao i *član* koji je definiran kao „pripadnik kakve zajednice ili skupine (151). U Šonjinu *Rječniku hrvatskoga jezika* nalazi se samo leksem *član* koji je objašnjen kao „osoba koja pripada nekoj zajednici (147). U *Školskom rječniku hrvatskoga jezika* (67), identično kao i u Anićevoj *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* (151), sadržane su obje natuknice kao i u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* (228).

Bez obzira na Esihovu preporuku kako nije potrebno upotrebljavati leksem *članica* jer se iz konteksta uvijek zna radi li se o ženskoj osobi, u većini je suvremenih rječnika zabilježena natuknica *članica* te je ona dio suvremene leksičke norme.

5.1.3.2. Doznačiti

Doznačiti je leksem koji Maretić prihvaća iako mu se ne sviđa, ali za tu riječ ne pronalazi bolju zamjenu: „*doznačiti*, *doznaka*, anweisen, Anweisung, načinjeno prema franc. assigner (od ad-signer, a signer je glagol izveden od imenice signe, t. j. znak), assignation; ne sviđa mi se, ali ne znam, što bih bolje predložio“ (Maretić, 1924: 18). Esih ne prihvaća leksem *doznačiti*, njegove zamjene su *odrediti*, *uputiti* (12).

Na *Hrvatskom jezičnom portalu* *doznačiti* je u administraciji definirano kao „dati kome novac putem posrednika, neizravno isplatiti“ (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 31. 8. 2016.). U Anićevu *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* zabilježena su sva tri leksema. *Odrediti* je „točno utvrditi“ (931), *doznačiti* „dati komu novac s pomoću naloga za isplatu (228), a *uputiti* „poslati, upraviti u određenom smjeru“ (1629). U *Školskom rječniku hrvatskoga jezika* *uputiti* znači „navesti koga na put do kakva odredišta“ (830), *odrediti* „točno utvrditi kakve uvjete ili okolnosti na temelju kojih će se što napraviti“ (426), dok je *doznačiti* „dati komu novac s pomoću naloga za isplatu“ (106). U Šonjinu su *Rječniku hrvatskoga jezika* (209, 735, 1314) također zabilježena sva tri leksema kao i u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* (33, 106, 221). Esih leksem *doznačiti* zamjenjuje s *odrediti* ili *uputiti*. Međutim, pregledom suvremenih rječnika vidljivo je da navedeni leksemi nisu sinonimni jer njihovo značenje nije jednako. Glagolom *doznačiti* izriče se radnja prilikom koje dolazi do davanja novca nekomu putem posrednika, dok je značenje glagola *odrediti* i *uputiti* manje precizno.

5.1.4. Odnos prema čakavizmima i kajkavizmima u Maretićevu i Esihovu savjetodavnom priručniku

Maretić, kao izraziti štokavski purist, bio je osobito strog prema kajkavizmima i čakavizmima. Osnova je Maretićeva savjetništva da se kajkavska riječ ne preuzima ni kada za nju nema odgovarajuće štokavske zamjene, pa ni kada se jedna kajkavska riječ mora zamijeniti dvjema štokavskima (Rišner, 2005: 370). Tako su neke od progonjenih riječi, predmetaka ili dočetaka postale općeuporabnima, kao što je predmetak *protu-*, koji Maretić progoni iz jezika govoreći da je preuzet iz kajkavske riječi *protuletje* (Rišner, 2005: 370). Sudbina je kajkavizama koje Maretić progoni iz hrvatskoga standardnoga jezika različita. Dio ih je ostao u suvremenom jeziku jer je jednoznačan, za razliku od štokavskih istoznačnica koje su višeznačne. Drugi su pak kajkavizmi „preživjeli“ progon štokavskih purista

povlačenjem u pasivni, stilski obilježen dio suvremenoga leksika, nerijetko u knjiške riječi ili zastarjelice (Rišner, 2005: 372).

Maretić u svojem Pristupu navodi kako je razlog zbog kojega je u hrvatski jezik uzet znatan broj kajkavskih riječi taj što Zagreb, književno središte Hrvata, počevši od ilirskoga doba, leži u kajkavskom području, a i mnogi pisci toga doba rođeni su kajkavci. Kajkavske riječi koje se mogu upotrebljavati u književnom jeziku jesu *kukac*, *ladanje*, *ličiti*, *pod* (Maretić, 1924: 19).

Maretićev je odnos prema čakavizmima u književnom jeziku također negativan što se može nazrijeti i iz sljedećega navoda u kojem Maretić tvrdi da čakavizama u jeziku ionako nema mnogo: „Čakavskih riječi ima jako malo: *klesar* (*klesati*), *lih*, *razi*, *spužva*. Razlog je tomu što je u to doba bilo jako malo čakavskih pisaca. To možemo lako razumjeti kad pomislimo da su među hrvatskim piscima u vrijeme ilirskog preporoda i kasnije, čakavci bili rijetki. Mnogo je više bilo štokavaca i kajkavaca“ (Maretić, 1924: 19).

U ovom poglavlju istražiti ću odnos prema čakavizmima i kajkavizmima u Maretićevoj i Esihovu savjetodavnom priručniku te promotriti kakav je njihov status u suvremenom hrvatskom jeziku.

5.1.4.1. *Lih*

Lih je čakavska riječ koju Esih smatra sasvim nepotrebnom (20). Zamjenjuje ju riječju *samo*. Maretić također pronalazi bolju zamjenu za riječ *lih* te je ona, kao i kod Esiha, zamijenjena riječju *samo*. Navedeno potvrđujem citatom: „*lih*, *nur*, *sasma* nepotrebna čakavska riječ; bolje: *samo*“ (Maretić, 1924: 50).

Šonje u svom *Rječniku hrvatskoga jezika* uopće ne navodi tu riječ, nego samo riječ *samo*, i to u službi priloga, veznika i čestice (253). Također ju ne navodi ni Aniće, a nije zabilježena ni u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* ni na *Hrvatskom jezičnom portalu*. Ta riječ potpuno je nestala iz suvremenog jezika.

5.1.4.2. *Ladanje*

Esih u svom *Pravopisnom rječniku* navodi *ladanje*, *ladanjski* te ističe kako je bolje *selo*, *imanje*. *Ladanje* je riječ kajkavskog narječja (19). Maretić pak u svome *Savjetniku* navodi kako je *ladanje* prijevod njemačke riječi *Herrschaft*, a štokavski bi ta riječ trebala glasiti *vladanje*. Maretić smatra da „nema druge nego zadržati navedenu kajkavsku riječ, a to može podnijeti jer

ju nitko ne piše s glasom v na početku pa ne može nastati zbrka s riječju *vladanje*“ (Maretić, 1924: 48).

Na *Hrvatskom jezičnom portalu* za riječ *ladanje* navedeno je značenje „seosko imanje onoga koji ne živi stalno na selu, odmor na takvom imanju, provincija“ (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 18. 8. 2016.). Šonjin *Rječnik hrvatskoga jezika* (527), Anićeve *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* (474) te *Školski rječnik hrvatskoga jezika* (270) bilježe leksem *ladanje*. U Šonjinu se *Rječniku hrvatskoga jezika* pojavljuje u značenju „poljski posjed s kućom onoga koji živi u gradu i boravak na takvu posjedu“ (527), u Anićevoj *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* *ladanje* se pojavljuje i u značenju *provincije* ili *unutrašnosti* (474), ali je onda zastarjela. U *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* *ladanje* je „posjed na selu, seosko imanje onoga tko ne živi stalno na selu“ (314).

Unatoč Esihovoj preporuci da se ta riječ ne treba upotrebljavati danas je *ladanje* dio suvremene leksičke norme.

5.1.4.3. *Bedast*

Bedast je riječ kajkavskoga podrijetla. Esih smatra da su pravilnije riječi, odnosno riječi koje jezik „može podnijeti“, *lud*, *mahnit*, *glup*, *budalast* (Esih, 1940: 8). Maretić u svom *Savjetniku* predlaže također *lud*, *mahnit*, *glup*, *budalast* (Maretić, 1924: 2).

Šonje navodi kako je to „osoba koja se odlikuje glupim postupcima, odnosno koja je slabe moći shvaćanja“ (118). U *Rječniku hrvatskoga jezika* Šonje bilježi još i *bedak*, odnosno *budala* (61). Identično je i kod Anića (103), kao i u *Školskom rječniku hrvatskoga jezika* (56). Na *Hrvatskom jezičnom portalu* leksem *bedast* objašnjen je kao „koji je glup ili je ispao glup, ob. na simpatičan način“ (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 12. 9. 2016.). Identično je i u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* (267). Riječ *bedast* dijelom je suvremene jezične norme, a česte su i sve ostale mogućnosti koje predlaže Maretić, kao i Šonje i Anić. Riječ *bedast* danas je dio književnog jezika. Esihovu preporuku da se ta riječ ne treba upotrebljavati ne slijedi suvremena rječnička literatura.

5.1.4.4. Pošast

Pošast je riječ kajkavskoga narječja. Esih smatra da je pravilnija riječ *kuga* (16), kao i Maretić (99): „*pošast*, f. Pest, je kajk.; bolje: *kuga*“ (Maretić, 1924: 99).

Šonje *pošast* definira kao „zaraznu bolest koja se naglo širi“ (903). Uz to predlaže i nazive *došlica*, *rednja* ili *epidemija* (*došla pošast na stoku*) (903). U prenesenom značenju to je „velika nesreća koja se širi (brzinom pošasti / velikom brzinom)“ (903). *Kugu* pak definira kao „zaraznu bolest različitih životinjskih vrsta i čovjeka uzrokovana najčešće različitim virusima“ (516). Anić za *pošast* navodi jednako objašnjenje kao i Šonje (826), dok za *kugu* govori da je to „zarazna bolest koja se nekoć javljala u epidemijama i uzrokovala pomor stanovništva“. U prenesenom pejorativnom značenju navodi i zamjenu *pošast* (464). Na *Hrvatskom jezičnom portalu* u prenesenom značenju *pošast* je „nesreća koja se širi“, ali i „opasna zarazna bolest“, dok je *kuga* „opasna zarazna bolest koja se nekoć javljala u epidemijama i uzrokovala pomor stanovništva“. Na *Hrvatskom jezičnom portalu* za *kugu* je naveden i naziv *morija* (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 12. 9. 2106.). Identično je i u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* (169, 285).

Riječ *pošast* dio je suvremene leksičke norme bez obzira na Maretićeve i Esihove normativne preporuke. Uspoređujući njihove priručnike sa suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika, došla sam do zaključka kako *pošast* i *kuga* nisu istoznačnice. Leksemom *kuga* misli se na određenu bolest koja se javljala u određenom razdoblju, dok je *pošast* neodređena bolest koja se širi.

5.1.4.5. Sanja

Sanja je kajkavska riječ koju i Esih (35) i Maretić žele zamijeniti riječju *san*. Maretić riječ *sanja* odbacuje: „*sanja*, Traum, je kajk. (upravo *senja*); bolje: *san*“ (128).

U Anićeve *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* postoji riječ *sanja*, ali i *san*. On navodi i sintagmu *puste sanje* što bi bilo *pusti snovi* ili *prazno sanjarenje o neostvarenim snovima* (1035). U *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* također su obje riječi, leksikografska definicija za *sanje* je „maštanje o čemu“ (303). Šonje u svom *Rječniku hrvatskoga jezika* *sanje* objašnjava kao imenicu ženskoga roda koja znači „slike i predodžbe koje se javljaju u snu“. *Sanjarija*, *san*, *mašta* i *fantazija* su *sanje* (1104). Na *Hrvatskom*

jezičnom portalu nalaze se natuknice *sanja* i *san*, s tim da je *sanja* navedena kao ekspresivni knjiški oblik u značenju „maštanje o čemu“ (http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=dldhWBI%3D, posjećeno 24. 8. 2016.). U *Školskom rječniku hrvatskoga jezika* *sanja* je „niz manje ili više povezanih slika i događaja koje tko vidi dok spava“, ali u prenesenom značenju „ono na što se često misli, o čemu se mašta ili ono što se želi ostvariti, neostvorena želja“. Uz ta značenja, naveden je i sinonim *san* (687). Bez obzira na Maretićeve i Esihove normativne preporuke, *sanja* je i dalje dio suvremene leksičke norme. Leksem *san* i *sanja* sinonimi su, s iznimkom što se natuknicom *sanja* prvenstveno misli na neostvorene želje, što bi bilo u prenesenom značenju.

5.1.4.6. Črčkati

Črčkati je riječ iz kajkavskog narječja; Esih (10) i Maretić predlažu pravilniju zamjenu *drljati* što potvrđuje citat: „*črčkati*, kritzeln, je kajk.; bolje: *drljati*“ (Maretić, 1924: 8).

U Anićevoj *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* za infinitiv *črčkati* stoji definicija „nesvjesno šarati“ ili „onako kako se radi poluodsutno slušajući koga“ (129). Uz *črčkati* nalaze se još mogućnosti *crtati* ili *črčkarati* (129). U Šonjinu *Rječniku hrvatskoga jezika* nalaze se još mogućnosti *škrabati*, *piskarati* i *crtkarati* (148). Na *Hrvatskom jezičnom portalu* nalazi se leksem *črčkati* u značenju „nesvjesno šarati, onako kako se radi poluodsutno slušajući koga; crtati, črčkarati“ (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 24. 8. 2016.). Također se može pojavljivati u pejorativnom značenju te tada znači „loše pisati ili crtati“ (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 24. 8. 2106.). Identično je i u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* (235). *Školski rječnik hrvatskoga jezika* ne sadrži natuknice *črčkati*, *piskarati* ili *drljati*. *Črčkati* je danas riječ suvremenog hrvatskog jezika bez obzira na Maretićeve savjete te Esihov *Pravopisni rječnik*.

5.1.4.7. Žohar

Žohar je riječ kajkavskoga narječja. Esih i Maretić i uz ovu riječ daju isti normativni propis. Smatraju kako je mnogo bolja riječ *švaba*. Maretić to potvrđuje citatom: „*žohar*, Kuchenschabe, kajk.; bolje: *švaba*“ (Maretić, 1924: 191).

U Anićevu *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* nalazi se riječ *žohar* koja je objašnjena kao „kukac štetnik iz porodice žohara“, ali kod Anića zabilježena je i *bubašvaba*, ali u razgovorno regionalnom značenju (220). Šonje sadrži leksem *žohar* u značenju „rod kukaca štetnika iz porodice žohara“ (1447), ali ne sadrži leksem *švaba*. U *Školskom rječniku hrvatskoga jezika* *žohar* je „kukac ravnokrilac plosnata, odozgo ovalna tijela tamnosmeđe do crvenosmeđe boje koji je uglavnom aktivan noću“ (929), a rječnik također ne sadrži natuknicu *švaba*. *Hrvatski jezični portal* sadrži natuknice *žohar*, ali i *bubašvaba* (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 24. 8. 2016.). U *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* nalaze se leksemi *žohar* (234) i *bubašvaba* (143), ali *švaba* nije natuknički obrađena.

Žohar je i dalje dio suvremenog hrvatskog jezika bez obzira na Maretićeve i Esihove normativne preporuke. Pregledom suvremene rječničke literature vidljivo je da se natuknica *žohar* češće pojavljuje, dok *švabu* ne sadrži svi proučavani hrvatski rječnici.

5.1.4.8. *Capa*

Capa je riječ kajkavskog podrijetla. Esih smatra kako hrvatski jezik ne „može podnijeti“ tu riječ te navodi zamjenu *šapa* (Esih, 1940: 39). Identično je i kod Maretića koji smatra da je štokavska zamjena *cape* – *šapa* (Maretić, 1924: 131).

U Anićevu *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* može se pronaći riječ *capa*, ali se upotrebljava samo u razgovornom jeziku, primjerice kad kućnom ljubimcu kažemo *daj capu* (213). Leksem *capa* ne bilježi *Školski rječnik hrvatskoga jezika* niti *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, dok je u Šonjinu *Rječniku hrvatskoga jezika* *capa* – *šapa* (113). Na *Hrvatskom jezičnom portalu* nalazi se *capa* u značenju *šape*, ali i *oruđa za kopanje* (http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f11jWBQ%3D, posjećeno 24. 8. 2016.).

Leksem *capa* nalazi se u Anićevu i Šonjinu rječniku te prema tomu pripada hrvatskomu suvremenom jeziku bez obzira na Maretićeve i Esihove normativne preporuke.

5.1.4.9. *Tjedan*

Tjedan je leksem kajkavskog podrijetla. Esih smatra kako je bolja zamjena *sedmica* ili *nedjelja* (39). Identično je i kod Maretića što potvrđuje citat: „*tjedan*, Woche, kajk.; bolje: *nedjelja*, *sedmica*“ (Maretić, 1924: 155). Sudbina mnogih kajkavizama koje Maretić progoni

iz jezika različita je. Leksem *tjedan* ostao je u hrvatskome jeziku jer je jednoznačan (Rišner, 2005: 372).

U *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* leksem *sedmica* nije sadržan, leksikografska definicija *tjedna* je „vrijeme od sedam dana brojeći od ponedjeljka do nedjelje“ (71), a *nedjelje* „dan poslije subote, a prije ponedjeljka“. Pojavljuje se i regionalno arhaično u značenju „sedam dana po redu i imenima“ (342). U Anićeve *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* navedena su sva tri leksema; *tjedan* i *sedmica* navedeni su kao sinonimi (1559, 1382), dok se *nedjelja* pojavljuje u značenju „sedmog dana u tjednu, dan između subote i ponedjeljka“ (835). U *Školskom rječniku hrvatskoga jezika* također su navedena sva tri leksema te se sva tri mogu pojavljivati kao sinonimi. *Nedjelja* je „sedmi dan u tjednu, dan između subote i ponedjeljka“, ali i *tjedan* (370), *sedmica* je „brojka koja označuje broj sedam“, „predmet ili osoba označeni istoimenom brojkom“, ali i *tjedan* (692), dok je *tjedan* „kalendarsko razdoblje od sedam dana, obično od ponedjeljka do nedjelje“ te „bilo kojih sedam dana posvećenih kojemu slavlju ili aktivnosti (788). Identično je i u Šonjinu *Rječniku hrvatskoga jezika* (1257, 1112, 667). Na *Hrvatskom jezičnom portalu* zabilježena su sva tri leksema, s iznimkom da se *nedjelja* pojavljuje u značenju *tjedna* regionalno arhaično (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 12. 9. 2016.).

Bez obzira što Maretić i Esih nastoje iz jezika izbaciti kajkavizam *tjedan*, taj leksem dio je suvremene hrvatske leksičke norme. U svojim namjerama nisu uspjeli. Dapače, njihova „bolja“ zamjena *nedjelja* danas se pojavljuje samo arhaično.

5.1.4.10. *Posvema, posvemašnji*

Esih (29), kao i Maretić, smatra kako lekseme *posvema, posvemašnji* treba zamijeniti priložima *posve, potpun*. *Posvema, posvemašnji* riječi su kajkavskoga podrijetla. Maretić piše: „*posvema*, ganzlich, načinjeno iz kajk. adv. zevsema; bolje: *posve*. Iz adv. *posvema* načinjen je adj. *posvemašnji*, mjesto kojega je bolje upotrebljavati: *potpun*“ (Maretić, 1924: 98).

Za navedene lekseme Vlasta Rišner smatra kako pripadaju drugoj skupini kajkavizama koji su „preživjeli“ progon štokavskih purista povlačenjem u pasivni, stilski obilježen dio suvremenoga leksika, nerijetko u knjiške riječi ili zastarjelice (Rišner, 2005: 372). U *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* nalaze se leksemi *posvema, posvemašnji*, kao i *posve* i *potpun*. Leksikografska definicija leksema *posvema* i *posvemašnji* je „koji je jako izražen u svojstvima i općenito proširen među ljudima ili na većem području“ (168). Sinonim

riječi *posvema* je *posve* (168). Leksikografska definicija natuknice *potpun* je „koji ima sve potrebne i uobičajene dijelove; kompletan, cijeli“ (179). U Šonjinu *Rječniku hrvatskoga jezika* nalaze se leksemi *posvema* i *posvemašnji*. *Posvema* znači „posve“, dok je *posvemašnji* „potpun, opći“ (902). U *Školskom rječniku hrvatskoga jezika* leksikografska je definicija za *posvemašnji* „koji je jako izražen i proširen“ (538). Identično je i u Anićeu *Velikom rječniku hrvatskoga jezika*. Na *Hrvatskom jezičnom portalu* također su prisutni i *posve* i *posvemašnji* (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 12. 9. 2016.).

Bez obzira na pokušaj izbacivanja kajkavizama iz jezika, leksemi *posve* i *posvemašnji* dio su hrvatskoga standardnoga jezika.

5.1.4.11. Zaključno o kajkavizimima i čakavizmima u Esihovu i Maretićeu savjetodavnom priručniku

Esih i Maretić bili su istog normativnog stava i prema kajkavizmima, kao i prema čakavizmima. Obojica smatraju kako svaki kajkavizam i svaki čakavizam treba zamijeniti štokavskom natuknicom. U svojem istraživanju pronašla sam jedan primjer u kojima se razilaze, odnosno u kojima jedan dopušta određeni čakavizam ili kajkavizam, dok ga drugi ne dopušta. Radi se o leksemu *ladanje*. Pronađen je samo jedan čakavizam koji danas više nije dijelom suvremene leksičke norme. Radi se o leksemu *lih*. Iz navedenoga se može zaključiti da Maretić i Esih ipak nisu dugoročno uspjeli u svojim savjetodavnim preporukama. Danas kajkavizmi i čakavizmi hrvatski jezik čine osebujnijim i bogatijim. Kajkavizam *pošast* danas se pojavljuje u prenesenom značenju, kao i kajkavizam *sanja*. Riječ *capa* koja pripada kajkavskom narječju pojavljuje se u razgovornom stilu.

5.2. Nazivi riba u Esihovu *Pravopisnom rječniku*

Esih svojem savjetodavnom djelu pridružuje i nazive riba u hrvatskom jeziku. U poglavlju *Za našu ribu – za naša imena* Esih daje popis naziva ribljih vrsta za koje nudi hrvatske nazive. Sve je vrste riba podijelio na

- a) ribe
- b) glavonošci

c) školjkari

c) raci

U tablici 4. donosim pregledno sve vrste riba u pojedinim kategorijama prema Esihovoj podjeli u priručniku.

Tablica 4. Vrste riba u Esihovu *Pravopisnom rječniku*

<u>RIBE:</u>	Sampiero - Kovač
Azinelo - Oslić	
Barbon, barbun - Trlja	Sardina konz. u ulj. - Srdela, srdela (kad je svježa)
Brancin - Lubin, smudut, dut	Skombro - Skuša, vrnut
Dental - Zubatac	Škarpina - škrpina, Bodeč
Dent. dela korona - Zubatac, kruna	Škarpun - Škrpun, Crljenko
Gruj - Ugor	Švoj, švoja - List
Inčun - Brgljun	Viža, veža - Zutulja
Kamenica - Raža	
Lancarda - Plavica	<u>GLAVONOŠCI:</u>
Lica - Bilizma	Kalamar - Lignja
Lokarda (Hrv. Pr.) - Skuša, vrnut	Sepia - Sipa
Lokarda (Dalm.) - Plavica	
Lovrata - Komarča, podlan	<u>ŠKOLJKARI:</u>
Mol - Oslić	
Očada - Ušata, crnorep	Datulja morska - Prstac, prstić
Orada - Komarča, podlanica	Mušul, musolo - Kunjka, papak
Palamida - Polanda	Oštriga - Kamenica
Papalina - Srdelica oliga, srdelica šarak	Pedoč - Dagnja
Pašara - Iverak	
Peše špada - Iglun	<u>RACI:</u>
Pišmolj - Ugotica	
Romb - Oblić	Grancevola, grancigula, bogdan - Rakovica
Rumbac - Trup	Humer - Hlap
Rumbač - Oblić	Langusta - Jastog

S obzirom na to da o nazivima riba nema potvrda u Maretićevu *Savjetniku*, u nastavku ovoga poglavlja izdvojit ću one nazive koje bilježe i Esih i neki od suvremenih rječnika te utvrditi razlikuju li se normativne preporuke u njima.

5.2.1. Ribe

Lokarda

Esih u svom *Pravopisnom rječniku* navodi *lokardu* te pored toga riječi *plavica* ili *skuša* (46). U Hrvatskom primorju *lokarda* je *skuša* ili *vrnut* dok je u Dalmaciji *lokarda* zapravo *plavica*. Esih smatra kako su *plavica*, *skuša* ili *vrnut* znatno bolje zamjene za *lokardu* (Esih, 1940: 46).

Hrvatski jezični portal navodi kako je *lokarda* „morska plava riba iz porodice“ skušovki te navodi i nazive *lancarda*, *grancat* ili *plavica* (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 26. 8. 2016.). Identično je i u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* (10). U Šonjinu *Rječniku hrvatskoga jezika* *lokarda* je objašnjena kao *plavica*, ali također se navodi i *skuša* (276). Anić *lokardu* tumači kao „plavu ribu sličnu srdeli i skuši, usta uzvinutih prema gore“ (227). U *Školskom rječniku hrvatskoga jezika* *lokarda* je „morska plava riba vretenasta tijela sa sivkastim pjegama“ (142).

U suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika sadržani su leksemi *lokarda*, *plavica*, ali i *skuša*. Nema nikakve leksikografske oznake koja bi upućivala koji bi leksem bio najbolji ili najispravniji.

5.2.2. Glavonošci

Kalamar

Prema Esihu zamjena za *kalamar* je *lignja*. *Lignja* je pravilna riječ koja se „može podnijeti“ (46).

U Šonjinu *Rječniku hrvatskoga jezika* *kalamar* nije naveden, ali *lignja* je. Definirana je kao „jestivi grabežljivi glavonožac s deset krakova iz Atlanika i Sredozemnog mora“ (227). Na *Hrvatskom jezičnom portalu* nalaze se obje riječi, *lignja* i *kalamar*

(http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=e19uWhg%3D, posjećeno 26. 8. 2016.). U Anićeve *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* postoje dva objašnjena riječi *kalamar*. Prvo je „posuda s praškom za posipanje tinte poslije pisanja“, a drugo je *lignja*, ali u razgovornom jeziku (329). U *Školskome rječniku hrvatskoga jezika* *lignja* je „morski grabežljivac glavonožac vretenasta tijela s osam krakova i dva lovna kraka koji su duži od ostalih, a raspoređeni su oko usnoga otvora“ (288).

Bez obzira na to što Šonjin *Rječnik hrvatskoga jezika* te *Školski rječnik hrvatskoga jezika* ne sadrže leksem *kalamar*, zabilježen je u ostalim hrvatskim suvremenim rječnicima. Natuknica *kalamar* dio je suvremene leksičke norme.

5.2.3. Školjkari

Oštriga

Umjesto *oštrige* Esih predlaže *kamenicu* (46).

Na *Hrvatskom jezičnom portalu* također se nalaze obje riječi (http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=eFhuWxY%3D, posjećeno 26. 8. 2016.). Identično je i u Šonjinu *Rječniku hrvatskoga jezika* gdje je *ošriga*, odnosno *kamenica*, definirana kao „cijenjeni jestivi morski školjkaš, koji se mnogo uzgaja uz obalu“ (375). *Školski rječnik hrvatskoga jezika* *oštrigu* objašnjava kao *kamenicu* (246). U Anićeve *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* *oštriga* i *kamenica* sinonimi su, njihova leksikografska definicija je „morski školjkaš čije je tijelo smješteno u nesimetričnoj školjki od svijetlosive do tamnosive boje debelih nazubljenih stijenka, živi priljepljena uz stijene“ (526). U *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* nalaze se leksemi *oštriga* i *ostriga* koji su objašnjeni kao *kamenica* (205).

Oštriga i *kamenica* ravnopravne su riječi u hrvatskome jeziku. Pojavljuju se u svim istraživanim hrvatskim suvremenim rječnicima, bez leksikografske oznake koja bi upućivala koja je riječ učestalija.

5.2.4. Raci

Langusta

Prema Esihu, pravilnija je riječ od *languste* - *jastog* (46).

U Šonjinu *Rječniku hrvatskoga jezika jastog* je „veliki rak desetonožac duga repa, koji živi na obraslom hridinastom morskom dnu, vrlo ukusna mesa“ (321). U Anićeve *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* nalazi se *jastog*, ali i *langust* (357). Dakle, u suvremenom rječniku izgubljen je završni glas *a*. *Hrvatski jezični portal* kao i *Školski rječnik hrvatskoga jezika* ne sadrže leksem *langusta*.

Langusta se može pronaći u Šonjinu *Rječniku hrvatskoga jezika* i Anićeve *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* te je dio hrvatskoga jezika. Ne bilježe ju svi hrvatski rječnici te sukladno tomu mnogo ćemo češće naići na natuknicu *jastog*, nego *langusta*.

5.3. Rodbinska imena u Esihovu *Pravopisnom rječniku*

Esihov *Pravopisni rječnik* završava poglavljem *Rodbinska imena*. Esih uvodno govori kako Hrvati imaju osobito bogat rječnik naziva rodbine i svojte. U Esihovu *Pravopisnom rječniku* nalaze se tri kazala rodbinskih imena. Prvo kazalo tumači pojedine narodne nazive, a drugo i treće iznose pojedine stupnjeve rodbine i svojte (Esih, 1940: 47).

U nastavku svoga rada donosim nazive rodbinskih imena koje navode i Esih i Maretić te se mogu usporediti normativne preporuke u obama priručnicima. Iz svakog kazala prikazat će se jedan leksem.

5.3.1. *Šurak*

Prema Esihu, *šurak* je *ženin brat* (47). Maretić objašnjava *šuraka* kao ženina brata: „*ženin brat*; ne valja dakle uzimati mjesto: *zet* (t. j. sestrin muž) ni mjesto: *pašenog* ili *pašanac* t. j. *ženine sestre muž*“ (Maretić, 1924: 152).

U Anićeve *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* *šuraka* nema, ali ima *šurjak*, *šuro* i *šura* što je osobito karakteristično za Osijek, Đakovo i Baranju (385). Identično je i na *Hrvatskom jezičnom portalu* (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 29. 8. 2106.), ali i u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* (288). Kod Šonje se nalazi *šurjak*, ali i *šuro* što je Šonje objasnio kao umanjenicu riječi *šurjak*. Također je zastupljena i riječ *šurjakinja* što bi bila „*žena ženina brata*“ (391). U *Školskom rječniku hrvatskoga jezika* nalazi se samo natuknica *šurjak*, ali u razgovornom jeziku *šogor* (774).

Ni u jednom od proučavanih hrvatskih suvremenih rječnika nema natuknice *šurak*. Umjesto toga, u značenju *ženina brata*, pojavljuje se *šurjak* ili pak u razgovornom stilu *šogor*.

Sukladno tomu, natuknica *šurak* danas nije dio suvremene leksičke norme jer ju ne bilježi rječnička literatura.

5.3.2. *Bratić*

U Maretića se leksem *bratić* pojavljuje u značenju „*bratućed*, brat od strica je prov., - *bratić* treba uzimati u značenju: bratov sin (kao sestrić, t. j. sestrin sin)“ (Maretić, 1924: 6). Kod Esiha je isto značenje: „*bratić* (bratanac, *bratić* = sin bratov sestri“ (Esih, 1940: 26).

U Anićevu *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* nalaze se leksemi *bratić*, *bratućed*, ali i *bratac*. Međutim, njihova značenja nisu ista kao što je tvrdio Esih. *Bratić* je „stričev, ujakov ili tetin sin“ (107), dok je *bratućed* – brat (107), a *bratac* „umilj. od brata“ (107). U *Školskome rječniku hrvatskoga jezika* *bratić* je također „stričev, ujakov ili tetin sin“ (43). U *Školskome rječniku hrvatskoga jezika* sadržan je samo leksem *bratić*. *Rječnik hrvatskoga jezika* sadrži natuknice *bratić*, *bratanac*, ali i *bratućed*. *Bratanac* je sinovac odnosno *nećak*, dok je *bratućed* – *stričević*, odnosno *bratić* (97).

Bratić i *bratanac* nemaju isto značenje. Pregledom suvremene rječničke literature ustanovljeno je kako je leksikografska definicija *bratića* „ujakov, tetin ili stričev sin“, dok je *bratanac* – *nećak*, odnosno „bratov ili sestrin sin“.

5.3.3. *Prababa*

Maretić navodi kako nije dobro u složenicama rabiti prefiks *pra-*. Prefiksu *pra-* odgovara prilog *veliki*, dakle, natuknicu *prababa* zamjenjuje sintagmom *velika baba* (Maretić, 1924: 102). Esih *prababu* objašnjava kao „majku djedovu ili babinu“ (27).

U Anićevu *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* nalaze se leksemi *prabaka* i *prababa*. Oba su objašnjena kao „bakina ili djedova majka“ (1142). Identično je i u Šonjinu *Rječniku hrvatskoga jezika* (920). *Školski rječnik hrvatskoga jezika* sadrži samo natuknicu *prabaka*, ali s istim značenjem (551). *Hrvatski jezični portal* (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 12. 9. 2016.) i *Hrvatski enciklopedijski rječnik* (291) sadrže oba leksema.

Leksem *prababa* dio je suvremene leksičke norme budući da ga bilježe suvremeni rječnici. U rječnicima nema leksikografske oznake koja bi upućivala koji je oblik češći ili pravilniji.

6. ZAKLJUČAK

Na svu složenost problema purizma ili jezične čistoće upozorava Vlasta Rišner:

„Jezik je već po samoj svojoj naravi purističan te je pri izgrađivanju jezičnoga standarda opredjeljenje prema purizmu nužno. Stoga je razumljivo da je jezični purizam u osnovi svih jezičnih savjetnika. Međutim, valja imati na umu da pojam jezične čistoće nije jednoznačan; jezikoslovci ga ne shvaćaju jednako, što rezultira davanjem različitih, čak i proturječnih savjeta“ (Rišner, 2005: 367).

Rečeno potvrđuju i dva uspoređena savjetodavna djela. Uvidjela sam da autori u velikoj mjeri daju iste normativne preporuke, ali također vrlo lako možemo pronaći i poneko razilaženje. U poglavlju u kojemu sam analizirala iste normativne preporuke dane u Maretićevu i Esihovu savjetodavnom djelu zaključila sam kako je većina primjera opstala u hrvatskom suvremenom jeziku. Usprkos Esihovim i Maretićevim savjetima u kojima, primjerice, leksemi *očaj*, *pohota* ili *čarobnjak* nisu pravilne riječi, danas su dio suvremene leksičke norme.

Kao što je spomenuto, različiti jezikoslovci pojam purizma neće shvatiti jednako te sukladno tomu nalazim i primjere razilaženja u normativnim preporukama, bez obzira na činjenicu da je Esih u pisanju svoga *Pravopisnog rječnika* pošao od Maretićeva *Savjetnika*. Autori se ne slažu oko riječi *poljodjelac*. Prema Maretićevu mišljenju *poljodjelac*, odnosno *poljodjelstvo*, nepotrebno su skovane riječi, s obzirom na to da naš leksik sadrži sasvim pravilne riječi *zemljoradnik* ili *ratar*. Esih također lekseme *poljodjelac*, *poljodjelstvo* smatra „rđavima“, ali ne predlaže iste zamjene kao i Maretić. Prema njegovu mišljenju *zemljoradnik* nije dobra riječi, pa ju zamjenjuje s riječju *ratar*, *ratarstvo*. Takvi primjeri Esihovih razilaženja s Maretićevim savjetodavnim preporukama potvrdom su da je banovinsko razdoblje načinilo odmak od vukovski zacrtanoga pojma jezične čistoće kako ga je shvaćao Tomislav Maretić.

S druge pak strane razvidno je da bez obzira na činjenicu kako je Maretić izraziti štokavski purist, nije uvijek dosljedan u svojim savjetodavnim preporukama. *Bjelanjak* je kajkavizam, ali Maretić se tomu kajkavizmu ne protivi dok nasuprot njemu Esih nastoji *bjelanjak* zamijeniti štokavskom riječju *bjelance*. Dakle, radi se o još jednom razilaženju dvaju jezikoslovca, ovaj put na štetu kajkavizma u Esihovu *Pravopisnom rječniku*. Bez obzira na njihove preporuke, oba leksema, *bjelanjak* i *bjelance*, danas su dio suvremene leksičke norme.

Baveći se u radu i Maretićevim „dobrim zamjenama“ koje Esih nije prihvatio, zaključala sam da ih nije bilo mnogo, ali ih ipak ima. Esih nije mogao prihvatiti riječi *članica*

ili *doznačiti*, dok ih je Maretić smatrao riječima koje hrvatski jezik može „podnijeti“. Esih bilježi samo leksem *član* jer se uvijek iz konteksta može zaključiti radi li se o ženskoj ili pak muškoj osobi. No, bez obzira na Esihov savjet, *članica* je dio suvremene leksičke norme.

Leksem *doznačiti* pozitivan je primjer leksičkog normiranja kojemu se Esih protivi. Predlaže zamjene *odrediti* ili *uputiti*. Međutim, pregledom suvremene rječničke literature jasno je da te riječi nisu sinonimi. Sva tri leksema dio su suvremenog jezika, ali se u jeziku ne mogu upotrebljavati jedan umjesto drugoga.

Posebno je potpoglavlje posvećeno čakavizmima i kajkavizmima u hrvatskomu jeziku. Čakavizama u hrvatskome jeziku ima znatno manje negoli kajkavizama. I u Esihovu je *Pravopisnom rječniku* također znatno manje čakavizama. Primjer je čakavizma leksem *lih* koji oba jezikoslovca nastoje izbaciti iz jezika, a ne bilježi ga ni suvremena rječnička literatura. Prilikom istraživanja kajkavizama i čakavizama pronašla sam jedan primjer gdje se Maretić i Esih razilaze iako obojica smatraju kako su to riječi koje treba zamijeniti drugima. Svi primjeri iz navedenih narječja, osim leksema *lih*, danas su dijelom suvremenog hrvatskog jezika.

Na koncu bi se moglo reći kako se u nekoj mjeri Esih ipak odmiče od normativnih preporuka Tomislava Maretića. Razilaženja ipak ima, ali ne mnogo. Esih je u svakom slučaju dao svoj doprinos njegovanju hrvatskih jezičnih posebnosti. Kao što stoji i u načelima Pokreta, Esih nastoji hrvatski jezik graditi na pravilnosti i čistoći, međunarodnu riječ nastoji zamijeniti narodnom riječju (*ratar*) te isto tako bira riječi u duhu štokavskog narječja.

7. LITERATURA I GRAĐA

Literatura

- 1.) Anić, Vladimir, *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb, 2006.
- 2.) Bašić-Kosić, Nataša, *Vukovci i hrvatski jezični standard*, doktorski rad u rukopisu, Filozofski fakultet, Osijek, 2006.
- 3.) Esih, Ivan ([1931-1932] 1999) *Kultura književnog jezika (Deset jezičnih zapovijedi)*. U: Samardžija, Marko (ur.), *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska. 42-48.
- 4.) *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Novi Liber, Jutarnji list, 2002., 2004.
- 5.) Petrović, Bernardina, *Hrvatski leksik u Deutsch-kroatisches Wörterbuch Vinka i Ivana Esiha*, 2003., *Riječ*, god. 9, sv. 1, 56–66.
- 6.) Samardžija, Marko, *Jezikoslovne rasprave i članci*. Franjo Iveković, Ivan Broz, Tomo Maretić, Vatroslav Rožić, Milan Rešetar. Antun Radić, Nikola Andrić, Dragutin Boranić, Matica hrvatska, Zagreb, 2001.
- 7.) Samardžija, Marko, *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnoga jezika*, Zagreb, 2004.
- 8.) Samardžija, Marko, *Hrvatski jezik i pravopis od ujedinjenja do kraja Banovine Hrvatske*, Zagreb, 2012.
- 9.) Šonje, Jure, *Rječnik hrvatskoga jezika Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža*, Školska knjiga, Zagreb, 2000.
- 10.) *Zbornik Hrvatski jezik u XX. stoljeću*, Matica hrvatska, Zagreb, 2005.

Internetski izvori

- 1.) https://hr.wikipedia.org/wiki/Kraljevina_Jugoslavija
- 2.) https://hr.wikipedia.org/wiki/Ivan_Esih
- 3.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 4.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 5.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 6.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 7.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 8.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 9.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 10.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 11.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 12.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 13.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 14.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 15.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 16.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 17.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 18.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 19.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 20.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 21.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 22.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 23.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 24.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 25.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 26.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 27.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 28.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 29.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 30.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 31.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 32.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>

- 33.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 34.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 35.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 36.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
- 37.) <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>

Grada

- 1.) Esih, Ivan, *Hrvatski pravopisni rječnik*, Zagreb, 1940.
- 2.) Maretić, Tomo, *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik*, JAZU, Zagreb, 1924.